

445
Българско Земледѣлско Дружество
ОТДѢЛЪ ЗА СКОТОВЪДСТВО.

ИЗЛОЖЕНИЕ

ПО

ВЪПРОСА ЗА СКОТОВЪДСТВОТО

ВЪ БЪЛГАРИЯ

ЦѢНА 4 ЛЕВА.

СОФИЯ

1919.

УН. Библиотека
169
1947
Дър. №. 169

Българско Земледѣлско Дружество
ОТДѢЛЪ ЗА СКОТОВЪДСТВО.

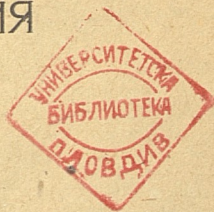
Ванг
27

ИЗЛОЖЕНИЕ

ПО

ВЪПРОСА ЗА СКОТОВЪДСТВОТО

ВЪ БЪЛГАРИЯ

СОФИЯ

1919

Изложение по въпроса за скотовъдството въ България.

Продължителната и изтощителна война, между многото злини, които докара на нещастната ни страна, тласна и развитието на нашето земледѣлско производство съ десетки години назадъ. Основитѣ на селското ни стопанство сж силно разклатени. Голѣма частъ отъ най-работоспособното мѣжко население сложи коститѣ си по бойнитѣ полета или остана за винаги неспособно за физически трудъ; повечето отъ земледѣлскитѣ орджия и машини се изхабиха и станаха негодни за употреба, безъ да могатъ да бждатъ замѣнени въ скоро време съ други; множество работенъ добитѣкъ (коне и волове) измрѣ при труднитѣ условия на войната, а една значителна частъ отъ реквизирания за нуждитѣ на войската впрѣгатенъ и товаренъ конски и говежди добитѣкъ остана въ ржцѣтѣ на противника.

Най-чувствителна и трудно поправима е загубата при скотовъдството.

Споредъ официалната статистика въ края на 1910 година въ Царството е имало 2,019,341 глави едъръ рогатъ добитѣкъ (1,606,363 говеда и 412,978 биволи), 478,222 коне, 8,669,260 овце и 1,464,719 кози или всичко 10,133,979 глави дребенъ рогатъ добитѣкъ и 526,311 свини.

Споредъ прѣброяването на добитѣка, извършено на 22 априль 1917 год. отъ земледѣлския отдѣлъ на Дирекцията за Стопански Грижи и Обществена Прѣдвидливостъ, общиятъ брой на едрия рогатъ добитѣкъ (говежди и биволски) възлиза на 1,885,570 глави (1,480,599 говеда и 404,971 биволи), а това означава едно намаление съ 133,771 глави; броятъ на конетѣ възлиза на 380,626 или съ 97,596 глави по-малко; броятъ на дребния рогатъ добитѣкъ (овце и кози), слѣдъ изколоването на агнетата и яретата — на около 9.5 милиона или съ около 500 — 600,000 по-малко. Броятъ на свинитѣ не се е намалилъ, а напротивъ увеличилъ (767,654 глави).

Съ по-нови данни за броя на добитѣка слѣдъ войната не разполагаме. Но като се има прѣдвидъ, че, слѣдъ датата на това послѣдно прѣброяване (22 априль 1917 г.), войната продължи още 1 1/2 година, прѣзъ което време се иззе голѣмо количество добитѣкъ за клане за задоволяване нуждитѣ на войската и населението отъ месо, че поради небивалата суша прѣзъ лѣтото на 1918 год. една частъ отъ добитѣка измрѣ

отъ гладъ прѣзъ миналата зима и най-послѣ, че по-голѣмата частъ отъ войсковия добитѣкъ остана въ рѣцѣтъ на противника при отстъплението на армията. може съ положителностъ да се твърди, че днешното състояние на скотовѣдното ни богатство е още по-неблагоприятно, отколкото бѣше прѣзъ априлъ 1917 година.

Положението ще се влоши още повече слѣдъ като се изземе прѣдвиденото въ договора за мира количество добитѣкъ за прѣдаване на Сърбия, Гърция и Романия.

Лошото положение, въ което се намира днесъ страната ни въ скотовѣдно отношение изпѣква още по-ярко като се сравни броя на добитѣка въ България прѣзъ 1910 г., когато положението въ сравнение съ днешното, бѣше несравнено по-благоприятно, съ броя на добитѣка въ другитѣ земледѣлски страни на Европа. Въ сравнение съ Дания, Швеция, Белгия, Холандия и др., България заема по количество на добитѣка послѣдно мѣсто. Само съ броя на овцетѣ си тя ги надвишава.

По-боя на конетѣ, тя отстъпва на Дания, която при приблизително два пѣти по-малко население и три пѣти по-малка повърхностъ, е имала 535.018 коне срѣшу 478.222, които е имала България; тя стои по-назадъ и отъ Швеция, а надминава Белгия и Холандия, които, обаче, сѣ приблизително три пѣти по-малки по повърхностъ отъ България.

По отношение на говеждия добитѣкъ, България стои много назадъ. По общъ брой тя заема послѣдно мѣсто (1,606,363 глави), макаръ че по повърхностъ заема трето мѣсто. (Вж. табл.)

Ноне само по-малкия брой говеда се отличава България. Това, което е най-характерно, е обстоятелството, че отъ 1,606,363 глави говежди добитѣкъ, въ нашата страна има само 462,664 крави, а това значи, че разплодниятъ добитѣкъ (кравитѣ) съставляватъ само 28.8% отъ общия брой. Съ други думи най-голѣмата частъ отъ говеждия добитѣкъ се състои отъ волове и юнци, които заедно съ $\frac{1}{3}$ отъ кравитѣ (156,016 глави сѣ впрѣгатни крави), служатъ като работна сила въ земледѣлскитѣ стопанства, а само около 20% отъ общия брой прѣдставляватъ разплоденъ добитѣкъ. Не е такова положението въ другитѣ страни. Въ Дания кравитѣ съставляватъ 57% отъ общия брой говежди добитѣкъ, въ Белгия — 50%, въ Холандия — 52%; въ Швеция — 68%; въ Германия — 53%. Тѣзи цифри ясно илюстриратъ положението на нашето говедовѣдство.

И по отношение на свинитѣ България заема послѣдно мѣсто. И Белгия, и Дания, и Холандия, които по пространство сѣ почти три пѣти по-малки отъ България, иматъ два до три пѣти повече свини (вижъ табличката).

Държави	Повърхн.		Коне	Брой на добитѣка.			
	въ кв. килом.	Население		Едъръ рог. доб. всичко отъ тѣхъ крави	Овце	Свини	
Белгия	29,455	7,423,784	255 229	1,856 833	920,534	735,722	1,163,133
Дания	38,969	2,757,076	535,076	1,253 982	1 281,274	726 879	1,467,822
Холандия	34,112	5,858,175	327,377	2,026,943	1,068,361	889,036	1,259,844
Швеция	411,012	5,522,474	586,835	2,747,526	1,861,219	1,003,921	956,138
Герман.	540,858	64,926,990	343,450	20,630,514	10,966,998	7,703,710	22,146,522
Българ.	96,346	4,337,513	478,222	1,606,363	462,664	8,669,260	527,311

Наведенитѣ статистически данни показватъ по най-очевиденъ начинъ, че въ скотовѣдно отношение нашата страна е останала извънредно много назадъ. Положението не би било толкова плачевно, ако въ качествено отношение поне животинскитѣ раси у насъ стояха на една по-голѣма висота и можеха да се сравняватъ съ тия въ другитѣ страни. За жалостъ и това не е случая.

Това аномално положение въ нашето селско стопанство не бива да се търпи. Навредъ, паралелно съ общото стопанско и културно повдигане, земледѣлскитѣ стопанства прѣминаватъ въ по-интензивни форми. Зърненитѣ стопански системи постепенно се замѣняватъ съ подобри такива и плодосмѣнитѣ, които даватъ възможностъ да се държи въ стопанството повече продуктивенъ добитѣкъ. Това се налага не само за това, че при подобрената зърнена и плодосмѣнната стопански системи, поради разнообразието на културитѣ, почвата се използва по-разумно, като сѣщеврѣменно и се възвръща частъ отъ изчерпанитѣ хранителни вѣщества, но и поради благоприятнитѣ пазарни условия прѣзъ послѣднитѣ години за произведението отъ животински произходъ.

Статистиката ни показва, че прѣзъ послѣднитѣ десетилѣтия, при сравнително стабилни цѣни на зърненитѣ храни и другитѣ растителни произведения, цѣнитѣ на месото и другитѣ хранителни продукти отъ животински произходъ сѣ силно покачили и показватъ тенденция за по-нататѣшно покачване. За периода 1888/92 — 1910 год. споредъ официалната статистика, цѣнитѣ на зърненитѣ храни (срѣдно за пшеницата, ржжата, овеса, ечмика и царевичата) сѣ се покачили у насъ съ 34.62%, цѣнитѣ на брашното и хлѣба — съ 37.17%, на разнитѣ варица, ориза и картофитѣ — съ 38.66%, когато цѣнитѣ на месото въобще — съ 59.70%, отдѣлно на говеждото съ 73.3%, на телешкото съ 64.8%, а на маслото — съ 48.04%.

За периода 1900 — 1912 година включително, цѣната на месото се е покачила съ 81%, тая на млѣкото съ 44%, на маслото — съ 63%, когато цѣнитѣ на зърненитѣ храни сѣ прѣтърпѣли едно съвсѣмъ незначително увеличение. Това увеличение за пшеницата напр. е достигнало до 33% въ 1909 г., за да спадне на 8% прѣзъ 1911 год.

Още по-очевидна е силната тенденция за покачване цѣнитѣ на животинскитѣ произведения като се сравнятъ цѣнитѣ прѣзъ периода 1888/92 съ тия прѣзъ 1911 година.

Ако поставимъ срѣднитѣ цѣни прѣзъ периода 1882/92 г. — на 100, цѣнитѣ прѣзъ 1911 година сж били:

Животински произведения.		Растителни произведения.	
За говеждото месо	202.2	Пшеница	122.19
За телешкото „	190.74	Ржжъ	121.46
„ овнешкото „	184.31	Ечмикъ	...
„ ярешкото „	205.00	Овесъ	132.17
„ свинското „	153.16	Царевица	121.74
„ сланината „	148.00	Просо	131.33
„ масъта	141.84	Орисъ	116.30
За кравешко масло	147.48		
За сиренето	168.18		
За кашкавала	145.86		
За яйцата	185.17		

Силно покачване на цѣнитѣ на произведенията отъ животински произходъ, особено на месото, се констатира не само у насъ, а и въ всички други държави въ Европа.

Че това покачване на цѣнитѣ ще продължава много години слѣдъ войната — въ това не може да има никакво съмнѣние, защото търсенето на месо и други продукти отъ животински произходъ, поради унищожението на голѣмъ брой добитѣкъ въ всички воюващи страни, ще бѣде извънредно голѣмо.

Наведенитѣ по-горѣ статистически данни ни подсказватъ ясно въ какво направление трѣбва да насочимъ нашето земледѣлско производство въ бѣдаше. На фуражното производство и скотовѣдството трѣбва да се даде първенствуеще мѣсто съ селското ни стопанство, още повече, че климатичнитѣ и други условия, особено въ нѣкои области на страната ни, сж извънредно благоприятни за това.

При икономическата и финансова криза, която днесъ прѣживява страната ни, повдигането продуктивността на животинскитѣ ни раси и разумното организиране и засилване производството и износа на произведения отъ животински произходъ е една държавна необходимостъ.

Ето защо повелителенъ дългъ е на Министерството на земледѣлието, днесъ повече отъ всѣки другъ пѣтъ, да вземе бързи и радикални мѣрки за по-скорошното реализиране на посочената по-горѣ задача — повдигане продуктивността на домашнитѣ животни и организиране и засилване производството и износа на животински продукти.

Наистина още отъ 1894 г. Министерството на търговията и земледѣлието е започнало да се грижи за повдигане на скотовѣдството въ страната ни. Резултатитѣ, обаче, отъ досегашната дѣйностъ на държавата сж крайно незадоволителни.

Това показва, че досегашната организация и методи на работа сж били негодни и че тѣхното изоставяне отъ прак-

тиката на Министерството на земледѣлието, като отживѣли вѣка си, е повелителенъ дългъ.

Моментитѣ, които прѣживяваме сж сѣдбоносни. Тѣ изискватъ не палиативни, случайни и непослѣдователно прилагани мѣрки, както е било до сега, защото отъ тѣхъ не могатъ да се очакватъ положителни резултати, а цѣла система отъ радикални, добрѣ замислени и умѣло прилагани непрѣкъснато въ продължение на десетки години мѣроприятия.

Нека разгледаме, прочее, каква е била скотовѣдната политика на Министерството на земледѣлието. Тя почва, както споменахме по-горѣ, отъ 1894 г. когато е било създадено и Министерството на търговията и земледѣлието.

Най-добъръ изразъ на скотовѣдната политика на държавата е държавния бюджетъ, защото тамъ сж изразени фактически приложенитѣ мѣроприятия. Всички други рѣшения на конгреси и комисии, колкото и добри да сж тѣ, оставатъ кжсъ хартия щомъ не сж намѣрили приложение. Ето защо ние ще разгледаме, прѣди всичко, бюджета на Министерството на земледѣлието отъ 1894 година до днесъ.

Трѣбва да признаемъ, че колкото и да се старяхме да систематизираме прѣдприеманитѣ отъ държавата мѣрки за повдигането на родното ни скотовѣдство въ нѣкакви системи, не ни се удаде. Толкова откъслечни и непостоянни сж били тѣзи мѣрки прѣзъ отдѣлнитѣ години.

Единъ бѣгълъ погледъ върху прѣдвижданитѣ кредити въ бюджетитѣ на Министерството прѣзъ годинитѣ 1894 до 1918 година включително, е достатъченъ да ни убѣди, че една тема отъ мѣроприятия по подобрене на скотовѣдството, която да проличава като червена нишка въ дѣйността на Министерството отъ създаването му до днесъ, е липсвала. (Вижъ таблицата).

Прѣдприеманитѣ мѣроприятия, нѣкои отъ които сж били доста умѣстни, не сж прилагани съ нужното постоянство въ продължение на повече години подредъ. По редъ причини отъ фискаленъ и организационенъ характеръ повечето отъ малкото мѣроприятия, които сж цѣлили повдигането на скотовѣдството, сж бивали или съвсѣмъ изоставяни, или прѣкъсвани прѣзъ течение на нѣколко години, вслѣдствие на което тѣ не сж давали никакви резултати.

Така, въ първитѣ години, а именно въ 1894, 1895, 1896, 1897, 1898 и 1899, освѣнъ разходитѣ за издрѣжка и уреждане на държавнитѣ конезаводи и складове за жрѣбци, въ бюджета на земледѣлското отдѣление при Министерството сж прѣдвиждани редовно и суми за устройване и поддържане курси по земледѣлието и скотовѣдството, очевидно съ цѣль да се поощри частната инициатива.

Колкото безсистемно да се е прилагала тази мѣрка, все пакъ тя си остава отъ голѣмо значение за събуждане и при-

Прѣдвидени кредити:	1894	1895	1896	1897	1898	1899
	лв.	лв.	лв.	лв.	лв.	лв.
1. За издръжка на държавните конезаводи и складове за жръбци — — — — —	150,000	228,015	196,240	259,780	247,394	194,440
2. За устройване конкурси и изложби по земледелие, скотовъдство и пр. — — — — —	15,000	20,000	30,000	30,000	20,000	15,000
3. За устройване и подържане краварници, свинарници, овчарници, птицевъдни станции и пр., отдели или такива при конезаводите и земледелски училища — — — — —	—	—	—	—	—	10,000
4. За субсидии на млъкарски сдружавания за намиране пазаръ на продуктите имъ — — — — —	—	—	—	—	—	—
5. За купуване мъжки и женски разплодници за раздаване на млъкарски и земледелски дружества въ условна собственост — — — — —	—	—	—	—	—	—
6. За субсидии на земледелски сдружавания за взаимна застраховка на добитъка — — — — —	—	—	—	—	—	—
7. За субсидии на землед. и скотовъдни сдружавания и частни лица за мѣроприятия по подобрене на скотовъдството, за земледелски изложби и конкурси и пр. — — — — —	—	—	—	—	—	—
8. За субсидии на частни лица, които отгледватъ добъръ разплоденъ добитъкъ и които водятъ родословни книги, притежаватъ хигиенични помѣщения или подържатъ станции съ мъжки разплодници — — — — —	—	—	—	—	—	—
9. За подпомагане общините въ урежданите отъ тяхъ за смѣтка на фондовете имъ за подобрене на скотовъдството локални конкурси и изложби — — — — —	—	—	—	—	—	—
10. За насърчение износа на животни и животински продукти — — — — —	—	—	—	—	—	—
11. За подпомагане общините за направа на заградени пазарища за добитъкъ — — — — —	—	—	—	—	—	—
Всичко за скотовъдството — — — — —	165,000	248,015	226,240	289,780	267,394	219,440

*) Поставените въ скоби цифри показват действителните разходи през 1906, 1907 и 1908, които сж по-големи отъ предвидените въ редовния бюджетъ. Въ тяхъ влизатъ и кредитите за издръжка на военните ремонтни депа.

[illegible]

**) Въ предвидениятъ прѣзъ 1915, 1916, 1917 и 1918 год. кредити за купуване мъжки и женски разплодници за раздаване на д-ства и частни лица въ условна собственост влизатъ и кредититѣ за купуване добитѣкъ за конезаводитѣ и депата за мъжки разплодници.

вличане частната инициатива към работа по подобрене на нашето скотовъдство

Прѣдвижданитѣ за горната цѣль суми, обаче, не показват една постоянна тенденция за постепенно увеличение прѣзъ течение на послѣдующитѣ години, за да се развие тази мѣрка съ течение на годинитѣ, въ едно мощно срѣдство за засилване частната инициатива въ областта на скотовъдството. Напротивъ, докато прѣдвидената прѣзъ 1894 г. сума отъ 15,000 лв. се увеличава прѣзъ 1895 г. на 20,000 лв., а прѣзъ 1896 г. на 30,000 лв., прѣзъ слѣдната 1898 г. се намалява пакъ на 20,000 лв., а прѣзъ 1899 г. — на 15,000 лв., за да се изхвърли съвсѣмъ отъ бюджета прѣзъ 1900 година.

Прѣзъ годинитѣ 1900, 1901, 1902, 1903, 1904, 1905, 1906, 1907 и 1908, т. е. въ продължение на цѣли 9 години, не само че горната мѣрка съвсѣмъ се изоставя, но тя не се замѣня съ никакви други мѣроприятия за повдигане на скотовъдството.

Освѣнъ за издрѣжка и уреждане на държавнитѣ конезаводи и складове за жрѣбци, никакви други суми не сѣ прѣдвиждани въ бюджета на Министерството на търговията и земледѣлието за повдигане на скотовъдството въ страната. Само прѣзъ 1903 г. въ § 19 глава II-а на бюджета се прѣдвижда сумата 18,000 лв. за купуване племененъ добитѣкъ, за попълване племенитѣ краварници, свинарници, овчарници и птицевъдни станции въ страната. Едва въ 1919 година се прѣдвиждатъ пакъ на ново кредити за уреждане конкурси и изложби по земледѣлието и отраслитѣ му, къмъ които спада и скотовъдството, въ размѣръ на 29,000 лева. Сѣщата година се прѣдвиждатъ и субсидии на млѣкарскитѣ сдружавания за намиране пазаръ за продуктитѣ имъ (5000 лв.).

Една друга нова мѣрка, която се прокарва въ бюджета прѣзъ тази година, е купуването отъ страна на държавата мѣжки и женски животински разплодници, за да се даватъ на млѣкарски и други земледѣлски дружества въ условна собственост. За тази цѣль се прѣдвижда сумата 50,000 лева.

Послѣднитѣ двѣ мѣроприятия се слѣдватъ и прѣзъ 1910 год., а кредитѣтъ за конкурси и изложби наново изчезва отъ бюджета.

Прѣзъ 1911 г. всички кредити за поощрение и подобрене на скотовъдството липсватъ отъ бюджета.

Оставатъ само разходите по подържане на държавнитѣ конезаводи и складове за жрѣбци и сумата отъ 15,000 лева по § 83 за купуване племененъ добитѣкъ за земледѣлскитѣ училища.

1912 година е пакъ една по-благоприятна за скотовъдното дѣло въ страната година. Освѣнъ кредититѣ за подържане и доуреждане на конезаводитѣ, които се прѣвърщатъ въ заводи за добитѣкъ, и складовѣтъ за жрѣбци, които кредити значително сѣ увеличени, прѣдвиждатъ се наново кредити за купуване на добитѣкъ за раздаване въ условна собственост

(6000 лв.), субсидии на млѣкарскитѣ сдружавания, за намиране пазаръ на произведенията имъ (10,000 лв.), кредити за субсидии на земледѣлски сдружавания и частни лица за мѣроприятия по подобрене на скотовъдството, земледѣлието и др. земледѣлски отрасли, за строго опрѣдѣлени цѣли, по специални за това наредби, за земледѣлски изложби и конкурси и пр.

Прѣзъ 1913 година е билъ въ сила бюджета отъ 1912 г., но поради аномалнитѣ условия, твърдѣ малко е билъ използванъ за скотовъдното дѣло.

Освѣнъ редовно прѣдвижданитѣ за подържане на заводитѣ за добитѣкъ кредити, прѣзъ 1914 година се прѣдвиждатъ и такива за доставка на добитѣкъ за раздаване въ условна собственост, за субсидии на земледѣлски сдружавания и частни лица, за изложби и конкурси и пр.

Прѣдвиждатъ и се и кредити за субсидиране на частни лица, които водятъ родословни книги, притежаватъ хигиенични помѣщения, подържатъ станции за мѣжки разплодници, кредити за подпомагане общинитѣ, за уреждане на локални конкурси и изложби, за направа на заградени пазарища за добитѣкъ и кредити, макаръ и незначителни, за насърчение. износа на животни и животински продукти.

Колкото и незначителни да сѣ прокаранитѣ въ бюджетитѣ за 1912, 1913 и 1914 години кредити за изпълнението на тази система отъ мѣрки, все пакъ прѣдставляватъ едно извънредно добро начало, което можеше да се развие и попълни прѣзъ послѣдующитѣ години въ по-широки рамки.

Поради извѣстни промѣни, обаче, които настѣпиха въ службата по подобрене на скотовъдството и може би, поради войната, бюджетѣтъ отъ 1914 г. остана така въ сила, съ малки съкращения, и прѣзъ послѣдующитѣ години.

Отъ този бѣгълъ прѣгледъ на бюджетитѣ на Министерството на земледѣлието не може да не се дойде до заключение: 1) че скотовъдната политика на държавата, взета изцѣло, е била извънредно колеблива и безсистемна; 2) че срѣдствата, иждивявани за подобрене на скотовъдството — този толкова важенъ селско-стопански отрасълъ, сѣ извънредно нищожни, за да могатъ да се постигнатъ нѣкакви осезателни резултати.

Речемъ ли да подиримъ причинитѣ за констатирания фактъ, ние ще ги намѣримъ: 1) въ неотдаване подобающе значение, отъ страна на отговорнитѣ фактори, на земледѣлското производство въобще, и на скотовъдството въ частностъ, за бѣдѣщето на страната ни, обстоятелство, което не може да се обясни другояче, освѣнъ съ непознаване българскитѣ стопанско-икономични условия и нуждитѣ на страната, и

2) въ организацията на зоотехничената служба при Министерството на земледѣлието и липсата на достатъчно специално подготвенъ за тази служба персоналъ.

Ние нѣма да разглеждаме първата причина. Всеизвѣстно е, че на Министерството на земледѣлието се е гледало винаги съ прѣнебрѣжение и въ общо държавния ни бюджетъ то е бивало поставяно винаги на най-послѣдно мѣсто. Много усилия и енергия е коствувало на малкото министри на земледѣлието съ по-широки схващания, които сме имали отъ създаването на това министерство до днесъ, извоюването на най-нищожни кредити за повдигане на земледѣлското ни стопанство. На скотовѣдството пъкъ специално не се е отдавало почти никакво значение. Малко по-голѣмъ интересъ е проявяванъ специално къмъ коневѣдството и то не заради това, че конятъ е най-важното и отъ най-голѣмо стопанско значение домашно животно, а само затова, че добри коне бѣха потребни за нуждитъ на войската. Коневѣдството бѣше една необходимостъ за Военното Министерство, отъ тамъ и сравнително по-голѣмия интересъ и щедростъ на държавата къмъ него.

Трѣбваше да дойде всесвѣтската война, трѣбваше България да бѣде откъсната и изолирана отъ свѣта, трѣбваше страната ни да изпадне въ днешното безсходно икономическо и финансово положение, за да стане ясно за всички, колко голѣмо е значението на земледѣлското и специално скотовѣдното ни производство и колко се е грѣшило спрѣмо него въ миналото.

Погледитъ на всички сега сж обрнати къмъ земледѣлското и скотовѣдното производства и отъ тамъ се очаква спасението. Но това сега е твърдѣ трудно; цѣли стопански отрасли не могатъ да се трансформиратъ съ единъ замахъ, въ година — двѣ. За това е нужно врѣме.

Важността на скотовѣдството за народното ни стопанство ще стане още по-очевидна, когато международниятъ пазаръ стане наново достъпенъ за нашитъ произведения. Поради грѣшкитъ въ миналото ние не ще можемъ да използваме благоприятната конюнктура на пазаря, която войната създаде за животинскитъ произведения, защото не ще можемъ да изнесемъ нито живъ добитъкъ, нито животински произведения въ по-голѣми количества, освѣнъ ограничено количество сурови кожи и вълна.

Нека разгледаме втората причина за слабата дѣйностъ на Министерството на земледѣлието въ областта на скотовѣдството и незначителния резултатъ отъ нея — дефектитъ въ организацията на зоотехничната служба при Министерството. Прѣди да пристѣпимъ къмъ сжщността на въпроса, обаче, нека ни бѣде позволено, да направимъ нѣкои прѣдварителни бѣлѣжки. Тѣзи прѣдварителни бѣлѣжки се налагатъ, за да се разбере по-добрѣ становището на Българското земледѣлско дружество по въпроса за организацията на зоотехничната служба у насъ.

„Земледѣлското стопанство има за задача, посредствомъ обработването и използването на земята (полеводството) и скотовѣдството, да достави суровитъ материали за произведения отъ животински и растителенъ произходъ, потребни на населението за задоволяване на разнообразнитъ му нужди, на първо мѣсто за прѣхраната, но сжщо така и за облѣклото и т. н.

(J. Conrad — Politische Oekonomie, II Teil. — Volkswirtschafts-politik S. 13).

Отъ горното опрѣдѣление задачитъ на земледѣлското стопанство отъ извѣстния професоръ по политическа икономия Конрадъ става ясно, че земледѣлието въ тѣсна смисълъ на думата (обработване и използване земятъ) и скотовѣдството сж двѣ недѣлими половини на едно и сжщо цѣло — земледѣлското стопанство. Едната половина — обработването и използването на земятъ (земледѣлието) има за обектъ растителната продукция, другата половина — скотовѣдството — има за свой обектъ животинската продукция.

Сжществуването на тѣзи двѣ половини отъ земледѣлското стопанство изолирано и самостоятелно при свършенното рационално земледѣлско стопанство е невъзможно — тѣй тѣсна е стопанската зависимостъ между растителната и животинската продукции. Работниятъ и продуктивниятъ добитъкъ сж тѣй необходими за земледѣлското стопанство, както сж необходими земледѣлскитъ орджия и машини. Тѣ сж машинитъ, които произвеждатъ потребната за работа сила, тѣ сж сжщо така машинитъ, чрѣзъ които обемисти и трудно прѣвозими и сурови материали, които ни дава земледѣлието (слама, сѣно и пр.) се прѣработватъ въ концентрирани, понасящи далеченъ транспортъ склпи животински произведения.

Ето защо и въ стопанската икономия (учението за организацията, експлоатацията и управлението на земледѣлскитъ стопанства) земледѣлскитъ орджия и машини се именуватъ *мъртавъ инвентаръ*, а работнитъ и продуктивнитъ животни, които се държатъ въ земледѣлското стопанство — *живъ инвентаръ*. Послѣдниятъ се раздѣля на работенъ добитъкъ и разплоденъ или продуктивенъ добитъкъ.

Значението на продуктивния добитъкъ въ земледѣлското стопанство до не много отдавна се е подцѣнявало. Било е врѣме даже, когато на скотовѣдството въобще въ Германия и другитъ западно-европейски страни, се е гледало, като на едно „необходимо зло“, безъ което не може, като на едно средство само за доставяне на работна сила и торъ на стопанството. Ние се намираме днесъ още въ тази фаза на развитие.

Въ по-напрѣднатитъ страни, обаче, продуктивниятъ добитъкъ днесъ се смѣта като най-важната опора и най-доходния източникъ въ земледѣлското стопанство.

Да се подцѣнява днесъ значението на продуктивното скотовѣдство въ земледѣлското стопанство значи да не се познава

органическата връзка, която съществува между растителната и животинската продукция.

Тази връзка може да се изрази въ общи черти въ следните нѣколко точки:

1. За покриване собственитѣ нужди отъ животински продукти, като млѣко, масло, сирене, яйца, месо, масъ, вълна и пр. е необходимо за всѣко селско стопанство да държи продуктивенъ добитѣкъ.

2. Оборскитѣ торѣ е тѣй необходимъ за трайното запазване продуктивитета на земята и за тази цѣль сѣ необходими толкова голѣми количества такѣвъ, че еналожително една голѣма частъ отъ него да се произведе чрѣзъ продуктивенъ добитѣкъ, тѣй като добиваниятъ отъ работния добитѣкъ торѣ далечъ не е достатѣченъ.

3. Безъ продуктивенъ добитѣкъ е невъзможно — при повечето стопанства — едно рационално и доходно използване на сламата, както и произведенията отъ пасищата и ливадитѣ.

4. Продуктивното скотовѣдство прави рентабилно едно по-широко разпространение на фуражнитѣ и кореноплоднитѣ растения като полски култури. Съ това не само става възможно изхвърлянето на угарѣта, но се повдига и доходността на почвата по отношение на зърненитѣ храни и другитѣ отгледвани за пазаря земни произведения.

5. Продуктивното скотовѣдство, доставя значителни директни доходи на стопанството, особено въ по-гъсто населени страни и при добри пѣтни съобщения.

При експортни страни, като нашата, то доставя скѣпи произведения за износъ, който, добрѣ организиранъ, може да стане източникъ на грамадни национални богатства. За най-добрѣ примѣръ служи Дания.

6. Посрѣдствомъ продуктивното скотовѣдство земледѣлското стопанство добива една по-голѣма сигурностъ и стабилностъ по отношение на доходитѣ въобще, защото:

1) Цѣнитѣ на животинскитѣ произведения сѣ по-малко подложени на чести колебания, отколкото тия на зърненитѣ храни, които се мѣнятъ въ зависимостъ отъ свѣтската реколта;

2) Доходътъ отъ продуктивното скотовѣдство не се обуслова отъ сѣжитѣ фактори, отъ които зависи дохода отъ земнитѣ произведения. Случватъ се години, въ които зърнената реколта е нищожна, фуражната реколта, обаче, е добра или обратно. Въ такива години, които съставляватъ, може би, половината отъ всички години, е важно за земледѣлеца, щото общиятъ резултатъ отъ неговото стопанство да не зависи изключително отъ успѣха при земледѣлието или отъ тоя при скотовѣдството. При колебанията, на които сѣ подложени, по естествени причини, доходитѣ отъ земледѣлското стопанство, трѣбва разумниятъ земледѣлецъ да търси подхо-

дящи срѣдства за ограничаване на тѣзи колебания. Едно особено сигурно срѣдство за това е подържането на повече продуктивенъ добитѣкъ.

Още въ 1865 год. Wekherlin въ своето извѣстно съчинение „Die landwirtschaftliche Tierproduktion“ (земледѣлската животинска продукция) е казалъ: „Тамъ, гдѣто скотовѣдството цѣлти, било въ цѣли страни, било въ отдѣлни стопанства, тамъ обикновено и доходътъ отъ земледѣлието (разбирай обработването и използването на земята б. автора) е най-голѣмъ.“

Днесъ, казваше, прѣди 15 години земледѣлскитѣ икономистъ Freiherr von der Goltz, тази максима е още по-върна, отколкото е била за врѣмето на Векерлинъ, защото отъ тогава цѣнитѣ на произведенията отъ скотовѣдството се покачиха значително по-силно, отколкото цѣнитѣ на земнитѣ произведения“.

При силното покачване, което показватъ цѣнитѣ на животинскитѣ произведения прѣзъ послѣднитѣ десетилѣтия и честитѣ несигурни жѣтви у насъ, продуктивното скотовѣдство добива още по-голѣмо значение за нашето народно стопанство.

При важността, която прѣдставлява скотовѣдството за народното ни стопанство и за бѣдащата ни износна търговия, то не може да не бѣде прѣдметъ на особени грижи отъ страна на държавата.

Отъ друга страна при положението, което заема скотовѣдството въ селското стопанство, мѣроприятията, които прѣдприема държавата за неговото повдигане трѣбва да се намиратъ въ унисонъ и връзка съ цѣлокупната дѣйностъ на държавата по подобрението на земледѣлското стопанство, единъ отрасълъ отъ което е и скотовѣдството, защото, както изтъкнахме и по-горѣ, организацията му се намира въ пълна зависимостъ отъ общата организация на стопанството.

Мѣроприятията на държавата за повдигане продуктивността на животинскитѣ раси у насъ трѣбва да прѣслѣдватъ строго опрѣдѣлени цѣли, съобразни съ днешнитѣ и бѣдащи нужди и изисквания, прѣди всичко, на земледѣлскитѣ ни стопанства, а освѣнъ това и на вътрѣшния и външенъ пазаръ.

Тѣзи мѣроприятия, слѣдователно не могатъ да бѣдатъ повърхностни, откъслечни и инцидентно прѣдприемани и прилагани, защото въ такѣвъ случай резултатитѣ отъ тѣхъ не само нѣма да бѣдатъ задоволителни, но могатъ да бѣдатъ просто безпрѣдметни, непорѣбни за селското стопанство и да прѣдставляватъ интересъ само за спортиста, любителя-скотовѣдецъ.

Че при еано третиране на скотовѣдството като нѣщо отдѣлно, откъснато отъ селското стопанство, безъ да се държи смѣтка за неговитѣ нужди, може да се дойде до

абсурди, това ни показват безбройните примѣри отъ миналото.

Импортирането на множество говежди раси, между които такива, отгледани специално за млѣко, като Холандската и др., които, като негодни за работа, сж съвсѣмъ неотговарящи за нашето село, пушането на Сименталски, Пинггауерски и др. бикове въ долината на Искѣра и Вита, гдѣто се развѣжда нашата прочута още отъ турско врѣме Искѣрска говежда раса; импортиране на Першеронски и други тежки коне, пригодни за мѣста съ голѣма индустрия, много напрѣдвало земледѣлие, голѣмо фуражно производство и пр., разпространяването на разни качулати и гащати кокошки, като Худански, Брама, Кохинхина и др., които сж много красиви птици, но нѣматъ никакво стопанско значение и цѣла редица още случаи, които нѣма да изброяваме, сж най-краснорѣчиво доказателство за това.

Ясно е, прочее, че мѣроприятіята на държавата по подобриенето на земледѣлскитѣ домашни животни трѣбва да бждатъ резултатъ на обширни стопански изучвания и да се ръководятъ отъ вѣщи по стопанскитѣ и зоотехничнитѣ въпроси специалисти, и то по прѣдварително строго начертани планове, прѣслѣдващи ясно опрѣдѣлени цѣли.

За да дадатъ очакванитѣ резултати, тѣзи мѣроприятія трѣбва да се прилагатъ планомѣрно въ продължение на редица години отъ едно *постоянно* централно зоотехнично учрѣждение. Само въ такъвъ случай могатъ да се постигнатъ положителни резултати.

Имало ли е Министерството на земледѣлието нѣкакви ясно прѣдначертани цѣли при подобриенето на животинскитѣ раси въ страната, продиктувани отъ изискванията на пазаря и нуждитѣ на селскитѣ ни стопанства, които цѣли да сж били прѣслѣдвани планомѣрно съ извѣстна система отъ мѣроприятія?

Нищо подобно! За ясно опрѣдѣлени цѣли и дума не може да става. Тѣ липсватъ и днесъ, защото прѣдварителнитѣ работи за опрѣдѣлянето имъ не сж извършени. Ние не познаваме още нашитѣ мѣстни животински раси. Тѣ не сж проучени, а Министерството на земледѣлието нищо сериозно не е направило до сега за тѣхното проучване. Въ държавнитѣ заводи отъ десетки години се вѣди говежди и други добитѣкъ, но положителни данни за неговото произхождение, продуктивностъ, биологични особености и пр. не могатъ да се намѣрятъ.

А имало ли е при Министерството една *постоянна* централна, добрѣ организирана зоотехнична служба, която съ нужния авторитетъ, вѣщина и по-широко разбиране да дирижира работата по подобриенето на домашнитѣ животни въ страната?

За жалостъ и това не сме имали. Нека прослѣдимъ бѣгло развитието на зоотехничната служба при Министерството отъ създаването му (1894 година) до днесъ.

Прѣзъ 1894 година съ учрѣдяването на Министерството на Търговията и Земледѣлието е било създадено за първи пътъ едно *отдѣление* за земледѣлие, скотовѣдство и коневѣдство начело съ 1 началникъ-агрономъ и 4 главни инспектори: по земледѣлие, по лозарство, по скотовѣдство и коневѣдство и по копринарство. Скотовѣдната служба още въ началото е била учрѣдена, много правилно, при земледѣлското отдѣление. Тази организация се запазва и прѣзъ послѣдующитѣ години до 1897 г., като при земледѣлското отдѣление прѣзъ 1895 г. се създава и инспекторъ по ветеринарната частъ, а освѣнъ това се прѣдвиждатъ и 22 земледѣлски надзиратели по земледѣлие, скотовѣдство, овощарство, лозарство и копринарство.

Прѣзъ 1897 година ветеринарната служба се свързва, много не сполучливо, съ конезаводската въ единъ отдѣленъ инспекторатъ по ветеринарство и коневѣдство.

Прѣзъ 1898 година, независимо отъ отдѣлението за земледѣлие, се създава и отдѣление ветеринарно съ 1 началникъ и 1 дѣловодителъ, а като самостоятелна служба се отдѣля едно „управление на конезаводитѣ“, на чело съ 1 управителъ и 1 дѣловодителъ.

Прѣзъ 1899 г. отдѣлението за земледѣлие се състои отъ 1 началникъ и 2 инспектори по земледѣлие, *скотовѣдство*, лозарство, овощарство, копринарство и риболовство.

Останалитѣ служби оставатъ сѣщи, както въ 1898 г.

Прѣзъ 1900 г. отдѣлението за земледѣлието остава само съ 1 началникъ и 2 помощници, а ветеринарната служба на ново се слива съ конезаводната въ едно „ветеринарно-конезаводно отдѣление“.

Прѣзъ 1901 г. при земледѣлското отдѣление се прѣдвиждатъ пакъ двама инспектори по земледѣлието и отраслитѣ му. Ветеринарно-конезаводното отдѣление остава.

Прѣзъ 1902 и 1903 г. остава сѣщото положение.

Прѣзъ 1904 г. земледѣлското отдѣление се именува отдѣление за *земледѣлие и скотовѣдство* и е съ 1 началникъ начело, 2 главни инспектори и 1 инспекторъ по *скотовѣдството*, а *ветеринарно-конезаводното* отдѣление се състои отъ 1 началникъ — ветеринаренъ лѣкаръ и 1 инспекторъ и завеждающъ кадастъра на добитѣка.

Прѣзъ 1905 и 1906 г. остава сѣщата организация.

Прѣзъ 1907 г. се създава „Дирекция на земледѣлието и отраслитѣ му“ начело съ 1 директоръ и двѣ отдѣления:

1. *Отдѣление за земледѣлие и скотовѣдство*, при което се учрѣдява и специално бюро за скотовѣдство и млѣкарство и

2. *Отдѣление ветеринарно-конезаводно*, съ 1 началникъ и 1 инспекторъ и завеждающъ кадастъра на добитѣка.

Прѣзъ 1908 г. организацията на службитѣ при министерството на земледѣлието взема слѣдната карикатурна форма:

А. Главна дирекция на земледелието и отраслитъ му, начело съ Главенъ директоръ, съ 1 отделение за земледелието и отраслитъ му, което се разпада на 5 бюра, отъ които едно за скотовъдство и млякарство, и 4 главни инспектори.

Б. Дирекция на горитъ, лова и риболовството и една ветеринарно конезаводна дирекция съ 1 директоръ и 1 главенъ инспекторъ.

Въ първоначалния добръ замисленъ проектъ сигурно ветеринарното отделение и това за горитъ, наредъ съ отделението за земледелието и отраслитъ му, сж спадали къмъ Главната дирекция, една сполучлива организация, слѣдъ толкова лутания, която е заслужавала особено внимание. Но по-неже въ България всички иматъ амбицията да бѣдегъ „генерали“, получила се е горната карикатура.

Прѣзъ 1909 г. имаме пакъ:

1 отделение за земледелието и отраслитъ му съ 4 бюра, едно отъ които за скотовъдство и млякарство.

Ветеринарното отделение остава сжщо, но се прѣименува въ „отделение за санитарно-ветеринарната и зоотехническа служба“ съ 1 началникъ, 1 инспекторъ по санитарно-ветеринарната служба и кадастъра на добитъка.

Прѣзъ 1910 и 1911 г. остава сжщата организация.

Както се вижда отъ изложеното до тукъ едно постоянно учрѣждение, което, държайки смѣтка за стопанско икономическиятъ условия и нужди на страната, съ вѣщина да дирижира работитъ по повдигането на земледѣлското скотовъдство — не е сжществувало. Едно прѣхвърляне на службата по скотовъдството ту въ едно, ту въ друго отделение, разкъсването ѝ на двѣ служби — конезаводска при ветеринарното отделение и скотовъдска при земледѣлското отделение — ето какво е било положението. Колкото пѣти сж се правили опити за обединяването на всички служби, включително и зоотехничната, цѣлящи общото повдигане на селското стопанство въ страната ни, подъ една обща директива, винаги една черна ржка е туряла кръсть на тѣзи добри стрѣмления.

Пакъ съ сжщитъ некрасиви намѣрения се създава и спора между агрономи и ветеринари за ръководството по подобрене на скотовъдството въ страната.

Фактически такъвъ споръ не може да сжществува. Сжществува само едно голѣмо недоразумѣние. Хора заинтересовани, водими отъ лични и професионални подбуждения, а не отъ интереса на нѣкакво обществено дѣло, систематично сж се мѣчили да разстроятъ сервиза за повдигането на земледѣлското ни стопанство. За голѣмо съжаление намирали сж се и министри, които непознавайки структурата на селското стопанство и органическата връзка и стопанска зависимость между растителната и животинска продукции — между земледелието и скотовъдството — сж допуснали твърдѣ лекомислено, за да задоволятъ амбициитъ на нѣкои свои чинов-

ници въ Министерството — да се отдѣля прѣзъ извѣстни години службата по подобренито на скотовъдството отъ общия сервизъ за подобренито на останалитъ селско-стопански отрасли и да се слива въ санитарно-ветеринарната служба.

За всѣки запознатъ съ особеноститъ и структурата на земледѣлското стопанство, за държавника — аграрполитикъ споръ не може да сжществува.

Мѣроприятитя за повдигане на селското стопанство съ всички негови отрасли: земледѣлие, скотовъдство, овощарство, лозарство и пр., трѣбва да се ръководятъ отъ едно и сжщо компетентно мѣсто, отъ едно и сжщо централно учрѣждение, състояще се отъ нужния брой отделения, секции или бюра. Само тогава тѣ ще бѣдатъ резултатни и полезни. Това е толкова ясно, че едва ли се нуждае отъ нѣкакви по-нататъшни доказателства.

А тъкмо това ние не сме имали. Имали сме отдѣлни откъснати служби по скотовъдството при разни отделения, които сж хабили енергия и срдѣства напразно до сега. Чудно ли е тогава, че ние не можемъ да посочимъ на нѣкакви осезателни резултати при подобренито на животинскитъ раси у насъ? Липсата на едно постоянно централно компетентно зоотехническо учрѣждение е главната причина за досегашната безсистемна дѣйностъ на Министерството въ областта на скотовъдството.

За да се тури край на това хаотично положение, прѣзъ 1912 г. Министра на земледелието Д Христовъ внесе въ Камарата законопроектъ за подобрене на скотовъдството, съ който зоотехничната служба при Министерството на земледелието се поставяше на една по-здрава основа. Този законопроектъ биде вотиранъ е промулгиранъ и стана законъ.

Въ духа на този законъ бѣше уредена службата по подобрене на скотовъдството въ страната. Прѣдвиждаше се едно отделение за земледѣлие и отраслитъ му съ 4 главни инспектори: единъ по земледѣлието, единъ по скотовъдството, единъ по лозарството, овощарството и другитъ дребни отрасли и единъ по земледѣлското образование.

Всички скотовъдни заведения и институти се поставяха подъ вѣдомството на това отделение.

Законътъ за подобрене на скотовъдството отъ 1912 г., бѣ изработенъ слѣдъ обстойно проучване на всички законоположения и законодателни проекти по въпроса за скотовъдството у насъ. Прѣди да бѣде внесенъ въ Народното Събрание за разглеждане той, въ форма на прѣдложение за законопроектъ е билъ разпратенъ на повече отъ 500 души — длъжностни и частни лица — за мнѣние. Голѣма частъ отъ помнатитъ лица, помолени да си дадатъ мнѣнието по изпратеното имъ прѣдложение за законопроектъ, съ готовност сж се отзовали на отправената имъ молба. Всички мнѣния сж били грижливо систематизирани и проучени.

Тъзи мнѣния сѣ били докладвани на една комисия подѣ председателството на г. Министра на земледѣлието и държавнитѣ имоти, въ която сѣ влизали, освѣнъ прѣдставители на Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти (Главниятъ Секретаръ, Юристконсулта, началницѣ на земледѣлското и ветеринарното отдѣления и главния инспекторъ по скотовѣдството), но и прѣдставители на Министерството на вътрѣшнитѣ работи и народното здраве (Главния Секретаръ), на Министерството на Войната (Началника на Главното интенданство и Началника на военно-ремонтната частъ), на Българската земледѣлска банка (единъ отъ администраторитѣ ѝ) и нѣколко частни лица, боравящи съ скотовѣднитѣ въпроси на страната.

Окончателниятъ текстъ на законопроекта за подобрене на скотовѣдството бѣ даденъ отъ тази комисия.

Така приготвениятъ законопроектъ бѣ прѣдметъ на твърдѣ обстояни разисквания въ Народното Събрание отъ страна на всички парламентарни групи и съ незначителни измѣнения той бѣ приетъ почти единодушно за законъ.

Законътъ за подобрието на скотовѣдството отъ 1912 г., изработенъ и приетъ съ съдѣйствието и сътрудничеството на всички партийни течения въ страната, обемаше, съ малки изключения, почти всичката законодателна материя по въпроса за подобрието на домашнитѣ животни въ страната и съ малки допълнения по-късно би станалъ единъ идеаленъ законъ. Въ него всячески се избѣгваше бюрократизирането на зоотехническата служба и се даваше просторъ на частната и особено на колективната частна инициатива, единъ принципъ, който трѣбва да легне въ основитѣ на цѣлата ни народно-стопанска политика. На общинитѣ се даваше извѣстна автономна свобода на дѣйствие при подобрието на скотовѣдството въ районитѣ имъ; тѣ почти се еманципираха отъ държавата, като имъ се създадоха сигурни ресурси за образуване на свои фондове за подобрие на скотовѣдството. Една комисия въ село рѣшаваше изразходването на тѣзи фондове, а рѣшенията ѝ се утвърждаваха отъ мѣстната земледѣлска катедра, т. е. отъ онова учрѣждение, което е натоварено да слѣди, направлява и подпомага развоя на селското стопанство.

Държавата въ случая, чрезъ своитѣ органи — подвижнитѣ земледѣлски катедри — си запазваше само правото на регулаторъ и контроленъ органъ.

Отъ друга страна, казахме, даваше сѣ голѣма подкрѣпа и съдѣйствие на частната, особено на колективната частна инициатива. Не отгорѣ съ полицейски разпореждания се налагаха извѣстни мѣроприятия по подобрие на скотовѣдството, а зароденитѣ такива долѣ, въ полето на широката практика, се подкрѣпяха и напътваха. Какво по-добро отъ това? Законътъ се базираше на единъ модеренъ принципъ въ народно-стопанската политика, който гласи:

„Държавата трѣбва по такъвъ начинъ да направлява своитѣ дѣйствия, че да допълня само усилията на отдѣлнитѣ нейни членове за постигане на извѣстни стопански цѣли, тъй като държавнитѣ институции не сѣ и не трѣбва да бждатъ цѣль за държавата, а само едно *срѣдство*. Този важенъ отъ народно-стопанско-политическо гледище принципъ трѣбва да легне въ основитѣ не само на скотовѣдната ни политика, но и въобще на народно-стопанската ни политика, защото иначе, при постоянното опекуство на полицейската държава, съществува опасностъ, че енергията, творческата способностъ на населението ще се приспива, самосъзнанието и инициативата за обществени начинания ще се убиватъ, вмѣсто да се култивира у него съзнанието, че отдѣлната личностъ и кооперацията единствено сѣ способни, съ собствени сили и срѣдства да създадатъ велики дѣла“.

Законътъ за скотовѣдството отъ 1912 година избѣгваше, отъ другата страна, старателно всѣкакви постановления, които поради разни причини, а главно поради липса на достатъчно срѣдства, въ близкото бждаше, биха останали само благопожелания и съ които намѣсто полза, би се принесло само врѣда, защото неизпълнението имъ сигурно ще компрометира сериозността на цѣлия законъ и ще създаде у населението убѣждението, че у насъ се пишатъ и приематъ добри закони, ала не се изпълняватъ. Тъкмо що бѣ почнало послѣдователното прилагане на закона и войната съ Турция се обяви. Вниманието на всички бѣ отвлѣчено въ събитията около войната. Сериозна крачка напредъ въ прилагането на закона за подобрие на скотовѣдството не можеше да се направи. Слѣдъ свършването на войната нормаленъ животъ не настѣпи — до почването на втората война. Това е необходимо да се изтъкне, за да се подчертае, че законътъ за подобрие на скотовѣдството отъ 1912 година не е билъ достатъчно врѣме прилаганъ, за да може съ положителностъ да се твърди, че той се е оказалъ непъленъ или нецѣлесъобразенъ въ нѣкои свои постановления и че животътъ налага неговото измѣнение или допълване. Но ето, че безъ никакви основания прѣзъ есента на 1914 г. тогавашниятъ Министръ на земледѣлието Д-ръ Динчевъ прави наново една пертурбация въ зоотехническата служба, откъсва наново службата за ръководене мѣроприятията по подобрие на земледѣлскитѣ домашни животни въ страната отъ естественото ѝ мѣсто — отдѣлението за повдигане на земледѣлското стопанство и я слива наново съ санитарно-ветеринарната служба, прѣдзначението на която е да прѣдвардва страната отъ епизоотии, да се бори съ появилитѣ се такива и да взема мѣрки за ограничаването и прѣкрятването имъ, но въ никакъвъ случай не е и не може да бжде да ръководи повдигането на единъ отдѣленъ отрасълъ отъ земледѣлското стопанство. Въпрѣки това, че законътъ отъ

1912 г. бѣше още въ сила, много отъ неговитѣ постановления се суспендираха още прѣзъ 1914 година.

За да бѣде, обаче, „псбѣдата“ на ветеринарното отдѣление пълна, то прѣдложи още въ началото на 1915 г. единъ законопроектъ за измѣнение закона за подобрене на скотовѣдството, изработенъ отъ дружеството на ветеринарнитѣ лѣкари въ София, който законопроектъ бѣ внесенъ въ Народното Собрание.

Дали по липса на достатъчно врѣме, или поради несъстоятелността на исканитѣ измѣнения, този законопроектъ не бѣ разгледанъ.

Прѣтърпѣло несполука съ прокарването на законопроекта, ветеринарното отдѣление, разчитайки на пълната подкрѣпа и симпатии на тогавашния министъръ на земледѣлието нагази въ областта на беззаконията. Съ редъ окрѣжни, то систематично нарушаваше и анулираше дѣйствующия законъ за подобрене на скотовѣдството, като създаваше институции и даваше нареждания, явно противорѣчиви на закона.

По такъвъ начинъ измѣненията, които се проектираха въ законопроекта и не можѣха да се облекатъ въ законна форма, се прокарваха въ редъ окрѣжни. Така напимѣрь, чрѣзъ окрѣжни прѣдписания се създадохъ виши и окрѣжни скотовѣдни съвѣти, въ състава на които влизаха хора съ съмнителна компетентностъ по скотовѣднитѣ въпроси.

И важното е, че тѣзи съвѣти се създадохъ въпрѣки съществуването на единъ специаленъ законъ за окрѣжнитѣ земледѣлски съвѣти, въ компетентността на които спада разглеждането и разрѣшаването на всички селско-стопански въпроси въ окрѣга, включително и тѣзи отъ скотовѣденъ характеръ.

Благодарение на тѣзи противозаконни дѣйствия на почувствувалото се силно на деня ветеринарно отдѣление, създаде се пълна анархия въ скотовѣдната служба въ страната.

Но хората около ветеринарното отдѣление не се задоволиха съ това. Тѣ чувствуваха нужда да узаконятъ създаденото отъ тѣхъ анормално положение въ зоотехничната служба. И прѣзъ 1917 година, когато държавата бѣше въ война, въ единъ моментъ, когато почти всички компетентни по скотовѣднитѣ въпроси лица изпълняваха отечествения си дългъ подъ знамената, когато вниманието на обществото и народното прѣдставителство бѣ погълнато всецѣло отъ голѣмитѣ и сѣдбоносни за страната събития около войната, Министерството на земледѣлието внесе наново законопроекта за измѣнение закона за подобрене на скотовѣдството съ извѣстни поправки. Моментътъ бѣше сполучливо избранъ.

Безъ много прѣдварителни проучвания, този изработенъ отъ група ветеринарни лѣкари въ София законопроектъ бѣ гласуванъ, безъ никакви разисквания, отъ болшинството на

либералната концентрация, въпрѣки протеститѣ на парламентарнитѣ групи отъ опозицията.

Българското земледѣлско дружество, имайки прѣдвидъ пакостното влияние на честитѣ измѣнения на нашитѣ закони, когато тѣ ставатъ безъ да има належаща и необходима нужда отъ това и виждайки голѣмитѣ злини, които ще се нанесатъ на скотовѣдното ни дѣло съ измѣненията на закона отъ 1912 година, още прѣзъ 1915 година излѣзе съ едно обстойно изложение по законопроекта за измѣнение закона за подобрене на скотовѣдството, съ цѣль да освѣтли обществото и народното прѣдставителство, считайки, че скотовѣдниятъ въпросъ не е въпросъ на едно или друго съсловие, а е единъ общественъ народно-стопански въпросъ.

Въ това изложение се разглеждаха най-обстойно несъобразноститѣ и дефектитѣ на законопроекта и се посочваха пакостнитѣ послѣдствия за скотовѣдното ни дѣло отъ неговото приемане.

Ние нѣма да разглеждаме подробно дѣйствующия сега законъ за подобрене на скотовѣдството. Това би ни отвлѣкло твърдѣ далече. Ние ще се задоволимъ да посочимъ нѣколко само своеобразности на този законъ, за да покажемъ 1) че неговото създаване е имало за главна цѣль да охрани интереситѣ на едно съсловие държавни служители и 2) че чрѣзъ него цѣлата зоотехнична служба е така бюрократизирана, че едва ли могатъ да се постигнатъ нѣкакви бързи резултати при подобренето на домашнитѣ животни.

Членъ 1 на закона постановява, че грижата за подобренето на скотовѣдството и управлението на държавнитѣ, окрѣжнитѣ и общинскитѣ скотовѣдни заведения въ страната се възлагатъ на Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти — отдѣление *Ветеринарно-скотовѣдно*. Че това комбиниране на санитарно-ветеринарната служба съ службата по подобренето на единъ селско-стопански отрасъл, като скотовѣдството, е съвсѣмъ изкуствено и не издържа никакви критики е тѣй ясно отъ изложеното по горѣ, че не се нуждае повече отъ никакви доказателства. Интересно е да се знае, обаче, какъ се обосновава становището на ветеринаритѣ по този въпросъ.

Като немогатъ да намѣрятъ сариозни аргументи въ защита на тази своеобразна и абсурдна комбинация, ветеринаритѣ се позоваватъ на създадената вече традиция да се сливатъ тѣзи двѣ служби прѣзъ миналитѣ години.

Тѣ се позоваватъ и на обстоятелството, че още споредъ гражданския медицински законъ (Указъ Н-ръ 742/82 г.) била съществувала нѣкаква си санитарно-ветеринарна организация и че въ правилника за обязаноститѣ на окрѣжнитѣ ветеринарни лѣкари отъ 1889 г. се говорѣло нѣщо за подобрене на скотовѣдството. Като че ли се касае за установяване правото на собственостъ върху нѣкой имотъ, или правото на

вѣчно ползуване отъ нѣкаква вѣщь, та е необходимо да се търсятъ традиции и да се вадятъ отъ архивата стари документи (закопи и правилници). Какво значение иматъ тѣзи работи днесъ? И въ закона за селскитѣ общини се прѣдвиждаше, прѣди да сществува още специална служба по скотовѣдство, общинитѣ да подържатъ мжжки разплодници за общо ползуване и пр. Слѣдва ли отъ това, че селскитѣ кметове сж най-компетентни по скотовѣднитѣ въпроси и че службата по подобрене на скотовѣдството въ страната трѣбва да се повърри на изборното отдѣление при Министерството на Вжтрѣшнитѣ работи? Нѣма ли да дойдемъ до още по-голѣми абсурди, ако се поставимъ на почвата на принципа на „традицийтѣ“ и „придобититѣ права“, игнорирайки принципа на разумността и цѣлесъобразността при разрѣшаването на единъ селско-стопански въпросъ, какъвто е скотовѣдния?

Много понятно е, че, въ първитѣ години слѣдъ освобождението, когато държавата ни тепърва се организираше, законодательтѣ, при липса на специаленъ сервисъ по подобрене на селското стопанство — Министерството на търговията и земледѣлието се създаде едва въ 1894 г. — е натоварилъ извѣстни държавни органи съ функции, които съвсѣмъ не сж тѣхни прями обязанности, за да ги изпълняватъ врѣменно до създаването на специални служби. Такъвъ е билъ случая и съ прокаранитѣ въ правилника за службата на окръжнитѣ ветеринарни лѣкари и въ закона за селскитѣ общини задължения за врѣменни грижи по скотовѣдството.

Но ние видѣхме, че още съ първия бюджетъ на Министерството на търговията и земледѣлието за 1894 г., законодательтѣ освобождава врѣменно натоваренитѣ ветеринарни власти отъ грижитѣ за скотовѣдството, които се възлагатъ, много естествено, на отдѣлението за земледѣлието и отраслитѣ му. По-късно, обаче, както видѣхме, домогванията на ветеринаритѣ успѣватъ да внесатъ аномалията въ зоотехничната служба, която разгледяхме по-горѣ.

Другъ аргументъ на ветеринаритѣ лѣкари е, че тѣ основали конезаводитѣ и складоветѣ за жрѣбци.

Това е вѣрно, но вѣрно е сжщо така, че нуждата отъ създаване на конезаводи въ страната е изтъкната най-напрѣдъ отъ покойния агрономъ Хр. Фетварджиевъ. Днешната организация на конезаводитѣ, обаче, е тѣй несвършенна, че резултатитѣ отъ тѣзи конезаводи въ сравнение съ врѣмето и изразходванитѣ за тѣхъ срѣдства, сж твърдѣ незадоволителни. На този въпросъ ще се повърнемъ.

Трети аргументъ на ветеринаритѣ за защита на тезата имъ, че грижата за подобрене на скотовѣдството трѣбва да се възложи не на земледѣлското отдѣление, начело на което стоятъ агрономи, а на ветеринарното, ръководено отъ ветеринарни лѣкари, е, че агрономитѣ били неподготвени теорети-

чески и практически, или както се изразяватъ ветеринаритѣ, били дилетанти въ областта на скотовѣдството.

Българското земледѣлско дружество, което познава добръ подготовката и на агрономитѣ и на ветеринаритѣ лѣкари по скотовѣдството, не може да не отхвърли съ възмущение това твърдение, което очевидно има за цѣль да заблуди общественото мнѣние.

Ние считаме за неумѣстно да разглеждаме тукъ въпроса кои сж по-подготвени по скотовѣднитѣ въпроси — дали агрономитѣ или ветеринаритѣ лѣкари, защото подобно поставяне на въпроса е неправилно.

Подготовката и придобиване познания и опитностъ въ извѣстна по-тѣсна областъ на науката при специалиста, не се обусловатъ изключително отъ това, дали той се е снабдилъ съ документъ за завършено образование въ тази, или онази областъ на науката. Индивидуалнитѣ способности, личната подготовка (теоретична и практическа), наклоността и привързаността къмъ работата, личната амбиция за развиване на обществената дѣйностъ и пр. — всичко това тукъ е отъ рѣшающе значение.

Ето защо ние никога не бихме подържали, че всѣки агрономъ, макаръ и най-голѣмиятъ бездарникъ, е по-добръ подготвенъ за обществена работа по скотовѣдството отъ най-способния ветеринаренъ лѣкаръ, както правятъ ветеринаритѣ, окачествявайки агрономитѣ като дилетанти по скотовѣднитѣ въпроси.

Но, когато се касае да се установи истината по въпроса: каква е прѣдвидената материя по скотовѣдство и имащитѣ съ него връзка дисциплини, която се изучава отъ агрономитѣ и ветеринаритѣ лѣкари, трѣбва да се признае, че скотовѣдството, като селско-стопански отрасълъ се изучава безспорно несравнено по-добръ при агрономичнитѣ институти на университетитѣ, вишитѣ земледѣлски училища и академии, отколкото при вишитѣ ветеринарни училища. Още по-право би било, ако се каже: само при първитѣ се изучава това, което се казва земледѣлско скотовѣдство и скотовѣдно производство.

Безъ да се впускаме въ подробно разглеждане програмата на еднитѣ и другитѣ виши учебни институти, ние ще изброимъ само дисциплинитѣ, които се изучаватъ въ университетски курсъ, отъ възпитаницитѣ на агрономичния институтъ въ Халле (Германия), по подобие на който сж уредени и другитѣ германски виши учебни заведения по земледѣлие, както и тия въ Русия, Белгия, Чехия и пр., за да се види колко основно се изучава скотовѣдството, слѣдъ една прѣдварителна солидна подготовка по естествено-историческитѣ и политико-икономическитѣ дисциплини.

Програмата е слѣдната:

А. Главни дисциплини:

1. Естествено-исторически:

Ботаника, минералогия, геология, петрография, експериментална физика, зоология и сравнителна анатомия на животните, органическа и неорганическа химия.

2. Политико-икономически дисциплини:

Политическа икономия I частъ. — Национална икономия.

" " II частъ. — Народно-стопанска политика.

Земледѣлско право (основни познания по правото).

3. Специални и спомагателни дисциплини по селско стопанство:

Анатомия и физиология на домашните животни:

Агрикултурна химия;

Почвовѣдѣние (педология);

Стопанска икономия, таксация и земледѣлско книговодство;

Общо земледѣлие, частно земледѣлие (растително производство), фитопатология и ентомология.

Общо скотовѣдство: I. Екстериоръ и прѣцѣнка на домашните животни.

II. Развъждане. III. Хранене на домашните животни, Частно скотовѣдство: говедовѣдство, коневѣдство, свиневѣдство, овцевѣдство и птицевѣдство; хигиена на домашните животни; по-важните заразителни болести по домашните животни; обществени (публични) мѣрки за повдигане на скотовѣдството.

Б. Второстепенни дисциплини:

Финансова наука, статистика, история на политическата икономия, бактериология, овощарство, лозарство, млѣкарство, рибарство, пчеларство, земледѣлска технология, културна техника, земледѣлско строителство, геодезия, метеорология и др.

Отъ горната програма се вижда, че отъ специалните дисциплини най-главното мѣсто заематъ стопанската икономия — земледѣлието (полеводството) и скотовѣдство, т. е. растителната и животинска продукция и организацията имъ. Всички други дисциплини сѫ спомагателни и второстепенни.

Ние наведохме тѣзи факти не толкова, за да доказваме по-голямата компетентностъ на агронома по скотовѣдните въпроси отъ тая на ветеринарния лѣкаръ, отколкото, за да покажемъ колко несъобразни сѫ дѣйствителността сѫ твърденията на нѣкои ветеринарни лѣкари, че агрономитѣ сѫ неподготвени теоретически по скотовѣдство и че сѫ дилетанти въ тази областъ.

Ние нѣма да кажемъ сѫщото за ветеринарните лѣкари, защото би било противно на истината да твърдимъ, че тѣ не изучаватъ нищо отъ скотовѣдната наука. Но, за да бждемъ

обективни, твѣбва да подчертаемъ, че тѣ я изучаватъ не като селско-стопански отрасълъ, а като спомагателна дисциплина, т. е. тѣ изучаватъ техниката при скотовѣдството, доколкото тя е въ връзка съ ветеринарната медицина. За това и въ ветеринарните училища се изучава повече анатомия и физиология на домашните животни, ембриология, хистология и хигиена. Организацията на скотовѣдството и скотоводното производство въ земледѣлското стопанство — развъждане на домашните животни сѫ огледъ на стопански нужди и пазарни изисквания, рационално хранене на домашните животни, сѫ огледъ на производствени разноси, организация на институции за подобрене на националното скотовѣдство въ широката практика и пр. — всичко това за тѣхъ е чуждо.

Не може и другояче да се изучава зоотехниката въ ветеринарните училища. защото тѣхната цѣль е да подготвятъ добри ветеринарни лѣкари, а не скотовѣдци — стопани или организатори.

Мислимъ, че е ясно вече, защо ветеринарниятъ лѣкаръ въобще е неподготвенъ да дирижира дѣйността на държавата по подобрене скотовѣдството като народно-стопански отрасълъ, или да организира и ръководи скотовѣдните заведения (заводи и др.).

Другъ е въпросътъ, когато се касае за работа въ полето на практиката, за даване съвети на скотовѣдци по отдѣлни технически въпроси. Тамъ ветеринарниятъ лѣкаръ може да бжде полезенъ и неговите познания могатъ и трѣбва да се използватъ:

Отъ изложеното до тукъ е ясно, прочее, че постановлението на чл. I на закона отъ 1917 г., че грижата за подобрене на скотовѣдството въ страната и т. н. се възлагатъ на ветеринарното отдѣление при министерството е погрѣшно въ основата си и трѣбва непременно да прѣтърпи измѣнение.

Прѣдвидъ на това, обаче, че поради особеното положение на страната днесъ прѣдстои да се прѣдприематъ широки мѣрки за бързото повдигане продуктивността на домашните животни и поради необходимостта да се повѣри дирижировката на тѣзи мѣроприятия въ по-вѣщи рѣцѣ, Българското земледѣлско дружество е на мнѣние, че трѣбва да се извика на животъ едно специално отдѣление за скотовѣдство при една дирекция на земледѣлието и отраслите му, въ каквато да се развие сегашното земледѣлско отдѣление, редомъ съ отдѣления за другите селско-стопански отрасли. На чело на това отдѣление за скотовѣдство да стои единъ опитенъ агрономъ съ солидна специална подготовка по скотовѣдство, каквито въ България вече имаме. Подъ вѣдомството на това отдѣление да се поставятъ всички скотовѣдни заведения и служби въ страната, а освѣнъ това при него да се създаде и специаленъ институтъ: инструктори по скотовѣдство. За инструктори по скотовѣдство да се назначаватъ агрономи и ветеринарни лѣкари,

които са специализирали по скотовъдство било въ чужбина, било у насъ и то слѣдъ като издържатъ единъ специаленъ изпитъ — изпитъ за инструктори по скотовъдство. Отъ ветеринарнитѣ лѣкари да се изисква и единъ допълнителенъ изпитъ по стопанска икономия. Тази система е възприета въ Германия и дава отлични резултати.

Понеже у насъ броятъ на агрономитѣ и ветеринарнитѣ лѣкари, специализирали по скотовъдство, е твърдѣ малъкъ и съвсѣмъ недостатъченъ, да се устроятъ въ София специални теоретически и практически курсове за специализация по скотовъдство, които да траятъ най-малко 6 мѣсеци. Свършилитѣ курса да се подлагатъ на изпитъ и да се назначаватъ за инструктори по скотовъдство, като се почне най-напрѣдъ отъ най-важнитѣ въ скотовъдно отношение области и райони. За да се явятъ повече и по-способни кандидати въ тѣзи специални курсове, необходимо е да се подобри положението на специализиралитѣ по скотовъдство инструктори и имъ се създадатъ по-добри условия за работа.

Нека не се вижда странно това предложение. Прѣзъ послѣднитѣ години науката направи такъвъ прогресъ въ областта на скотовъдството, че е належаще едно попълване и освѣжаване на знанията и у агронома, и у ветеринарния лѣкаръ и едно основно запознаване съ новитѣ методи на работа.

Ако се реализира този проектъ, службата по подобрене на скотовъдството ще се постави на една здрава основа и недоразумѣнията между агрономи и ветеринари ще се прѣмахнатъ веднажъ за винаги, което ще бѣде само въ интереса на работата.

Чл. 2, на закона отъ 1917 година постановява:

Мѣроприятіята по подобрене на скотовъдството се обсаждатъ и направляватъ отъ единъ върховенъ скотовъденъ съвѣтъ, който е най-вишето съвѣщателно тѣло по скотовъдство при Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти.

Споредъ чл. 3 пѣкъ на сѣщия законъ, Върховниятъ скотовъденъ съвѣтъ се състои отъ:

- 1) Министра на земледѣлието и държавнитѣ имоти, въ негово отсъствие — главния секретаръ, за прѣдседателъ;
- 2) Началника на ветеринарно-скотовъдното отдѣление, за подпрѣдседателъ;
- 3) Началника на земледѣлското отдѣление;
- 4) Главнитѣ и районнитѣ инспектори по скотовъдство;
- 5) Главнитѣ инспектори по ветеринарната служба;
- 6) Главния инспекторъ по земледѣлието при Министерството;
- 7) Инспектора на кавалерията;
- 8) Инспектора на артилерията;
- 9) Главния ветеринаренъ лѣкаръ при Министерството на Войната;

10) Директоритѣ на държавнитѣ конезаводи и депа за мѣжки разплодници;

11) Директоритѣ на срѣднитѣ земледѣлски училища;

12) Прѣдседателитѣ на Българското скотовъдно (!) и земледѣлско дружества;

13) Двѣ вѣщи лица по стопанско-икономически въпроси, избрани отъ сѣщия съвѣтъ.

Българското земледѣлско дружество още въ изложението си отъ 1915 г. по законопроекта за измѣнението на закона за подобрене на скотовъдството отъ 1912 г. заяви, повтаря го и сега, че нѣма и не може да има нищо противъ съвѣщателнитѣ тѣла при Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти. Ние мислимъ, обаче, че при наличността на единъ специаленъ законъ, който урежда едно дѣйствително съвѣщателно тѣло при Министерството на земледѣлието, какъвто е закона за земледѣлскитѣ съвѣти отъ 1906 г., който още не е отмѣненъ, създаването на нови съвѣщателни тѣла при сѣщото е не само безполезно, но и вредно. Ако законътъ за земледѣлскитѣ съвѣти е непъленъ, или не напълно съобразенъ съ сегашнитѣ схващания на Министерството, нека той бѣде надлежно попълненъ или измѣненъ. Създаването на двѣ напълно независими едно отъ друго съвѣщателни тѣла при Министерството, които обязательно ще трѣбва да се занимаватъ все съ едни и сѣщи въпроси, ще бѣде създаване на още една причина за постоянни недоразумѣния и противорѣчиви нареждания, за създаване хаотично състояние въ схващанията на едно и сѣщо единствено отговорно Министерство по въпроситѣ, относително подобренито на домашнитѣ животни въ страната, а това въ никакъвъ случай нетрѣбва да се допуска.

А вишиятъ земледѣлски съвѣтъ, прѣдвижданъ въ закона за земледѣлскитѣ съвѣти, не може да не се занимава съ селско-стопанскитѣ въпроси изъ областта на скотовъдството и скотовъдното производство, по причини, които разгледахме обстойно на друго мѣсто.

Независимо отъ горното, ние си задаваме въпроса: възможно ли е фактически единъ върховенъ скотовъденъ съвѣтъ да обсажда и направлява всички мѣроприятія по подобрене на скотовъдството и да изработва и разглежда всички законопроекти, правилници и наставления по скотовъдството и дава мнѣния по измѣнението на дѣйствуващитѣ такива, както повеляватъ чл. чл. 2 и 4 на закона?

Зада може проектирания Върховенъ скотовъденъ съвѣтъ да се занимава дѣйствително съ всичко, което му се възлага, за да може той да чертае *детайлитѣ* по прилагането на извѣстни основни начала, необходимо е — това е очевидно — щото отъ учрѣждение, което се свиква периодически на засѣдания, да се обърне на постоянно учрѣждение, което засѣдава непрѣкъснато. Е ли въ интереса на работата съществуването

на такъв единъ сложенъ постояненъ институтъ? Нѣма ли съ това да се внесе въ службата по подобрието на домашнитѣ животни голѣма доза бюрократизъмъ? Нѣма ли отдѣлението, намирайки се въ невъзможностъ да свиква върховния скотовѣденъ съвѣтъ толкова често за изработване и разглеждане на всѣки правилникъ и всѣко подробно наставление, да бездѣйствува отъ страхъ да не наруши закона, ако разрѣши самостоятелно извѣстни въпроси, игнорирайки върховния скотовѣденъ съвѣтъ? Нѣма ли тогава да се тормози твърдѣ много самата работа въ единъ моментъ, когато бързо и широко трѣбва да се твори, защото врѣмето не чака?

За насъ това е тъй ясно, че ние нито за моментъ не се съмнѣваме, че творческа работа нѣма да се върши. Върховниятъ скотовѣденъ съвѣтъ фактически ще разглежда и ще дава мнѣния само по въпроси, които ще му се сложатъ на разглеждане, а главно ще служи за прикриване на отговорности, които отговорни лица нѣматъ куражъ и смѣлостъ да поематъ: рѣшенията на този съвѣтъ не сж и не могатъ да бѣдатъ задължителни за никого, защото въ закона изрично е казано, че той не е нищо друго, освѣнъ едно съвѣщателно тѣло.

При състава, който е даденъ на Върховния скотовѣденъ съвѣтъ, той не може да изпълни правилно и функцията, която му се възлага отъ чл. 2 на закона — да обсъжда и направлява мѣроприятията по подобрене скотовѣдството въ страната. Ако е потребно да има при Министерството, освѣнъ вашия земеделѣлски съвѣтъ, прѣдвиденъ въ закона на земеделѣлскитѣ съвѣти, едно съвѣщателно тѣло отъ специалисти, по-основно запознати съ скотовѣднитѣ въпроси, не за да изработва всички правилници и наставления и пр., а да проучва и разрѣшава крупнитѣ, кардиналнитѣ въпроси при подобрене на домашнитѣ животни и да дава общитѣ директиви, е ли върховния скотовѣденъ съвѣтъ при този съставъ, който ще изпълни тази функция, когато въ него влизатъ прѣдимно ветеринарни лѣкари безъ специална подготовка, военни лица и други чиновници по вѣдомството на Министерството на земеделѣлието, а нито единъ агрономъ — специализиралъ по скотовѣдството?

Главни и районни инспектори по скотовѣдството, директори на конезаводи и депа за мжжки разплодници — това сж все ветеринарни лѣкари съгласно чл. чл. 6 и 27.

Въ състава на Върховния скотовѣденъ съвѣтъ се прѣдвижда прѣдставителъ на нѣкакво си сѣществующе само въ проектъ »Скотовѣдно дружество« на нѣколко души ветеринарни лѣкари, а прѣдставителъ на Българското икономическо дружество липсва!

Ние по принципъ сме противъ учрѣдяването на съвѣщателни тѣла, състоящи се отъ длѣжностни лица, които, по понятни причини, често биватъ смѣнявани отъ постовѣтъ, които заематъ, защото едно такова съвѣщателно тѣло не се състои

отъ едни и сѣщи постоянни лица съ установени схващания, които въ продължение на редица години да подържатъ едни и сѣщи мнѣния и рѣшения по извѣстни въпроси. Напротивъ, съ смѣняването на лицата отъ заеманитѣ отъ тѣхъ постове, измѣнява се и състава на съвѣщателното тѣло, а слѣдователно и неговитѣ схващания. Работата тукъ е специална и изисква не само правилно насочване, но и *стабилностъ и постоянство* въ изпълнението.

Бто защо въ състава на съвѣщателното тѣло при Министерството на земеделѣлието, тъй както ние го схващаме, трѣбва да влизатъ, за извѣстенъ по-дълъгъ периодъ врѣме, опрѣдѣлени личности-специалисти и запознати съ материята хора. Този съставъ на съвѣщателното тѣло може да се попълва постепенно, съ течение на врѣмето, по изборъ на членоветѣ му.

Не единъ промѣнчивъ въ зависимостъ отъ политическитѣ промѣни, административенъ Върховенъ скотовѣденъ съвѣтъ е потребенъ въ интереса на работата, а единъ *постояненъ колегиумъ по скотовѣдството* отъ специалисти, икономисти и общественици, боравещи съ селско-стопански въпроси, независимо отъ това къмъ кое съсловие принадлежатъ и какво служебно положение заематъ.

Този колегиумъ трѣбва да бѣде единъ автономенъ авторитетенъ институтъ.

Още по-куриозни сж прѣдвиденитѣ въ чл. 7 и 8 »окръжни и околийски скотовѣдни съвѣти«.

Околийскитѣ съвѣти, споредъ чл. 8« ще се грижатъ за подобрието на скотовѣдството въ околията.

Тѣ се състоятъ отъ:

- 1) околийския началникъ за прѣдседателъ;
- 2) околийския ветеринаренъ лѣкаръ, за подпрѣдседателъ и дѣловодителъ;
- 3) държавния агрономъ;
- 4) градския ветеринаренъ лѣкаръ;
- 5) полковия ветеринаренъ лѣкаръ;
- 6) градския общински кметъ;
- 7) прѣдседателя на мѣстното скотовѣдно дружество,
- 8) едно вѣщо лице по скотовѣдството, избрано отъ окръжния съвѣтъ.

Окрѣжнитѣ и околийски съвѣти се свикватъ на редовни засѣдания по покана на прѣдседателя имъ само 4 пѣти въ годината, а на извънредни — когато се укаже нужда. За всѣко засѣдание се държи протоколъ.

Има ли нужда да доказваме, че тѣзи съвѣти сж едни бюрократични учрѣждения, *par excellence*, които ще се събератъ 4 пѣти въ годината, за да напишатъ 4 протоколи?

Каква смисълъ има да се викатъ околийския началникъ, общинския кметъ, градския ветеринаренъ лѣкаръ, полковия ветеринаренъ лѣкаръ и прочие?

Единъ добъръ специалистъ — инструкторъ по скотовѣдството, направляванъ съ добрѣ обмислени общи директиви отъ

колегиума по скотовъдството, нѣма нужда отъ подобни съвѣшательни тѣла съ съмнителна компетентностъ, които съ своето непознаване на въпроситѣ само могатъ да го спъватъ.

Тѣ трѣбва непременно да се прѣмахнатъ.

Въ закона за подобрене на скотовъдството отъ 1912 г. — изразходването на общинскитѣ срѣдства за подобрене на скотовъдството въ общината, чувствително засилени и осигурени съ създаването на общинскитѣ фондове за подобрене на скотовъдството, бѣ прѣдвидено да става по рѣшението на една специална комисиия. Тази комисиия се грижи за създаването на всички ония условия, които ще улеснятъ развитието и подобрието на скотовъдството въ общината. Тя е длѣжна да прѣдизвика и насърчи силно частната инициатива по подобрене на домашнитѣ животни.

Взетитѣ рѣшения отъ общинскитѣ скотовѣдни комисиии се изпълняватъ, слѣдъ утвърдението имъ отъ мѣстнитѣ земледѣлски катедри, т. е. отъ държавнитѣ агрономства, които сѣ натоварени, както се изтъкна и на друго мѣсто, да насочватъ и подпомагатъ развоя на селското стопанство.

Въ сегашния законъ (членъ 19) се прѣдвижда одобрението рѣшенията на тѣзи общински скотовѣдни комисиии, да става не отъ земледѣлската катедра — едно постоянно учрѣждение, а отъ околийския скотовѣденъ съвѣтъ. Че съ това измѣнение се спъва работата на общинитѣ е ясно. Че одобряването рѣшенията на общинскитѣ комисиии, нѣкои отъ които ще бждатъ, безъ съмнѣние, отъ спѣшенъ или сезоненъ характеръ, ще се бавятъ съ мѣсеци, до като се свика околийския скотовѣденъ съвѣтъ да ги утвърди, е ясно и нѣма нужда да се доказва.

Несъобразности отъ този родъ има много въ закона, но ние се отказваме да ги разглеждаме тукъ.

Ще се спрѣмъ само на още единъ въпросъ.

Въ членъ 6 на закона е казано:

„За главни и районни инспектори по скотовъдството се назначаватъ ония *ветеринарни лѣкари*, които иматъ специална подготовка по скотовъдството и сѣ работили извѣстно врѣме въ това направление“.

Агрономитѣ — съ специална подготовка по скотовъдството, каквито имаме и които, както се изтъкна по-рано, сѣ по-добрѣ подготвени за обществена работа по подобрието на скотовъдството, се игнориратъ съвсѣмъ. Тѣ се изключватъ отъ това работно поле.

Въ интереса на работата ли е това?

Не прѣслѣдватъ ли се тукъ егоистични, тѣсно професионални интереси? Защо е било необходимо да се прѣдвиди този новъ членъ въ закона?

Не за това ли да се охранятъ интереситѣ на ветеринарно-лѣкарското съсловие?

Въ членъ 27 на сѣщия законъ се казва:

„За директори на държавнитѣ конезаводи, депа за мѣжки разплодници и др. скотовѣдни заведения се назначаватъ *ветеринарни лѣкари* съ специална подготовка по скотовъдството“.

И тукъ се запазватъ ръководнитѣ мѣста изключително за ветеринарни лѣкари, а агрономитѣ съ специална подготовка по скотовъдство не се допускатъ до тѣхъ. Какъ може да се мотивира това, освѣнъ пакъ съ желание отъ страна на дружеството на ветеринарнитѣ лѣкари да охрани личнитѣ интереси на нѣколко души ветеринарни лѣкари? Въ интереса на работата това въ никакъвъ случай не е, защото ние видѣхме по-горѣ, че единъ агрономъ съ специална подготовка по скотовъдство е много по-подготвенъ да организира и ръководи едно голѣмо скотовѣдно заведение, свързано съ голѣмо земледѣлско стопанство, каквито сѣ нашитѣ конезаводи и депа за мѣжки разплодници, отколкото единъ ветеринаренъ лѣкаръ.

Ветеринарнитѣ лѣкари твърдятъ, разбира се, че само тѣ единствено иматъ правото да ръководятъ тѣзи скотовѣдни заведения, като най-подготвени за това, когато въ сѣщностъ тѣ нѣматъ никаква подготовка по организацията, експлоатацията и управлението на едно селско-стопанско прѣдприятие.

За доказателство тѣ сочатъ днешнитѣ конезаводи.

Едно по-внимателно разучване на тѣзи заводи, обаче, отъ вѣщи хора съвсѣмъ не говори въ полза на тѣхнитѣ днешни организатори-ветеринарни лѣкари. Това е мнѣнието и на професора по скотовъдство *Детвайлеръ*, който прѣди двѣ години ги посѣти.

Ние нѣма да разглеждаме дефектитѣ въ организацията на нашитѣ конезаводи и причинитѣ за сравнително малкитѣ резултати, които сѣ постигнали въ продължение на повече отъ 25 години, защото това би ни отвлѣкло твърдѣ далече. Не можемъ да отменимъ мълкомъ, обаче, факта, че днесъ двата ни най-голѣми конезавода „Климентина“ и „Кабиюкъ“ прѣкарватъ тежка криза, благодарение именно на неумѣлото имъ ръководене отъ директоритѣ имъ — „ветеринарни лѣкари съ специална подготовка“ прѣзъ послѣднитѣ години.

Благодарение на слабата имъ стопанска подготовка и липса на най-елементарна прѣдвидливостъ, прѣзъ пролѣтѣта на 1919 год. се продадоха на публиченъ търгъ и по този начинъ се изгубиха за винаги за коневъдството ни, не по-малко отъ 41 жрѣбци отъ завода „Кабиюкъ“ и около 60 жрѣбци отъ конезавода „Климентина“ край гр. Плѣвенъ, които можеха да се използватъ като такива още дълго врѣме. Загубата за родното ни коневъдство е толкова по-голѣма, че въ България има единъ грамаденъ недостигъ отъ жрѣбци.

За да се види до какво положение е достигналъ конезавода „Климентина“ слѣдъ 5-годишното му управление отъ директора му — ветеринаренъ лѣкаръ съ специална подготовка по скотовъдство — ние даваме мѣсто на слѣдния протоколъ:

ПРОТОКОЛЪ

Днесъ 4 априлъ 1919 г. комисията, назначена съ заповѣдъ на Г-на Министра на земледѣлието и държавнитѣ имоти под № 771 отъ 25 мартъ н. г., въ съставъ: Ветеринарния лѣкарь въ гр. Плѣвень Д. Хесакиевъ специалиста по скотовѣдството въ гр. Плѣвень — Агрономъ М. Стоевъ, Директорътъ на земледѣлската катедра въ гр. Плѣвень Юр. Илийчевъ и ветеринарния лѣкарь при завода за добитѣкъ край гр. Плѣвень Поповъ, за да констатира здравословното състояние и развѣдната стойностъ на добитѣка въ завода „Климентина“ и се произнесе дали това положение, въ което бившиятъ директоръ Добревъ прѣдава разплодения добитѣкъ, нѣма да укаже влияние върху бѣдащето развитие на завода, се събра на самото мѣсто и констатира слѣдното:

А. Конѣ.

1. Жрѣбци.

Въ централата се прѣгледаха 9 жрѣбци-пипинери, 2 жрѣбчета и 35 жрѣбци-станционери. Всички се оказаха годни за разплодъ, обаче, извънредно много слаби и съ изключение на пипинеритѣ, почти всички заразени отъ краста и нападнати отъ въшки. Едни отъ жрѣбцитѣ сж почти на излѣкуване отъ крастата, други още страдатъ, а 3 жрѣбци сж нападнати отъ обща краста по цѣлото тѣло и положението имъ е съвсѣмъ безнадежно.

II. Кобилитѣ — майки.

Всички въ крайно слабо тѣлесно състояние, нѣкои отъ тѣхъ иматъ декубитални рани отъ залѣжаване, почти всички иматъ малко или много краста и повечето сж нападнати отъ въшки. Двѣ кобили сж заразени отъ обща краста по цѣлото тѣло и се намиратъ въ безнадежно положение.

Тазгодишнитѣ малки кончета, 19 на брой, отъ които 3 останали безъ майки, сж съвършенно слаби, недостатъчно кърмени, поради слабостта на майкитѣ имъ. Отъ тѣхъ, съ сигурностъ може да се каже, не ще излѣзе разплоденъ добитѣкъ и ще трѣбва въ близко врѣме да се бракуватъ.

III. 3 и 4-годишни кобилки.

Въ совата „Чалъ Соватъ“ прѣгледахме 25 три и четири-годишни кобилки, които се указаха почти всички крастави, обаче, болестта при нѣкои е къмъ края си. Повечето отъ тѣхъ сж недоразвити поради недостатъчно хранене и гледане и не всички сж годни за разплодъ.

IV. 3, 4 и 5 — годишни жрѣбчета.

На совата „Боевъ геранъ“ се указаха 19 жрѣбчета на 3, 4, и 5 годишна възраст. Всички сж недостатъчно развити, вслѣдствие недостатъчно хранене. Отъ тѣхъ само отдѣлни екземпляри ще станатъ жрѣбци, а повечето сж негодни за таква. Двѣ отъ тѣхъ сж съ едно яйце. Прави особено впечатление факта, че на нѣкои отъ жрѣбчетата не могатъ да се установятъ точно имената; войницитѣ, които ги гледатъ, не ги познаватъ, а и номерата имъ липсватъ или сж станали съвършенно неясни. Това се констатира и при другитѣ групи животни. Разбира се, че това е една голѣма спѣнка за правилното развѣждане на животнитѣ.

Б. Говеда.

1. Крави.

Тѣлесното състояние на кравитѣ е задоволително. Отъ тѣхъ само около 10 могатъ да се харесатъ въ екстериорно отношение и се доближаватъ до типътъ на нашата мѣстна раса.

Тазгодишнитѣ телци, почти всички заразени отъ говеждия лишей, сж съвършенно слаби и въ никакъвъ случай не ще станатъ годни за разплодъ. Почти всички трѣбва да се бракуватъ.

II. Юници.

Отъ прѣгледанитѣ 8 юници, 5 сж годни за разплодъ; останалитѣ сж негодни, слаби, съ екстериорни недостатѣци и трѣбва да се бракуватъ.

III. Бичета.

Купени за разплодъ млади бичета се указаха 6. Тѣ всички сж почти негодни за разплодъ.

В. Свини.

Цѣлото свинско стадо е изпаднало, дегенерирало, съ изключение само на двѣ млади свини и 3 нерѣзчета, които не много отдавна сж импортирани отъ Германия. Повечето свини сж въ слабо състояние, а нѣколко само се намиратъ въ срѣдна кондиция. Свинитѣ не сж номерирани и почти нито на едно животно не се знае произхождението. Всички почти свини сж нападнати отъ голѣмо количество въшки.

Г. Овце.

Источно-фризийското стадо, находяще се на „Чалъ Соватъ“ брои 115 глави. Забѣлѣзва се едно голѣмо израждане, съ изключение само на нѣколко екземпляра, които скоро сж

доставени отъ странство. Около 10 — 15 овце сж съ сакатовиме, едната цицка поврждена, а 4 сж съ напълно поврждено виме. Други болести по тѣхъ нѣма.

При прѣгледа на мериносовото стадо, находяще се въ централата, се указа, че почти всички животни сж крастави, съ проскубана вълна.

Д. Саански кози.

Стадото, състояще се отъ 14 кози и 4 пѣрча, намѣрихме много слабо. Животните правятъ впечатление, че не ще се приспособятъ къмъ тамошните условия. Забѣлѣзва се доста голѣмо израждане.

Е. Развѣдни книги.

За да се види какъ е водено развѣждането на добитѣка и имало ли е нѣкаква система въ това отношение, комисията намѣри за умѣстно да направи единъ прѣгледъ на развѣдните книги, които се водятъ въ завода.

Родословната книга за кобилите е водена сравнително нередовно. Въ нея, обаче, се констатираха слѣдните нередовности:

1. При три случая не е означено на кой жрѣбецъ е пушана кобилата и на коя дата, така щото за родени въ завода приплоди, не се знае отъ кои жрѣбци сж.

2. За излѣзлитѣ отъ разплодъ кобили — продадени, умрѣли и пр. не е дадена атестация въ съответната графа на родословната книга.

3. На навършилите 4 год. възраст кобили не е направено описание на съответното мѣсто въ родословната книга и не е направена прѣцѣпка.

4. Почти всички кобили, родени прѣзъ 1912 г. прѣзъ 1916 г. сж помѣтали, а какво е станало съ тѣхъ прѣзъ слѣдните години — 1917 и 1918, дали сж пушани на жрѣбецъ, заплодени ли сж били и пр. не е отбѣлѣзано въ родословната книга.

5. Не е отбѣлѣзано, сжщо така, и за родените кобили прѣзъ 1913 и 1914 години, които сж вече възрастни, дали сж пушани на жрѣбецъ или не.

Родословната книга за жрѣбците — *пипинери*, е водена задоволително. Срѣщатъ се, обаче, жрѣбци дошли отъ други заводи, или импортирани отъ странство, произхождението на които не се знае. Ако управлението на завода си е дало малко повече трудъ и грижа, вѣроятно щѣше да се добере до повече данни относително произхождението и кръвта на животните, които се употребяватъ, като подобрители. Всичко това съ-

ставява голѣма прѣчка за едно по разумно и по системно развѣждане. Още по лошо стои въпроса съ заводените кобили. За голѣмо съжаление е, че за родени и отгледани въ завода кобили, не се знае отъ кои жрѣбци и отъ кои кобили-майки произхождатъ

Родословната книга на кравите е водена много нередовно. Произхождението на отгледаните въ завода крави не се знае. За приплодите отъ тѣзи крави не е отбѣлѣзано на коя дата и отъ кой бикъ сж били покрити кравите. Само за много малко телци е отбѣлѣзано отъ кой бикъ произхождатъ. Липсватъ всѣкакви свѣдѣния за млѣчността и маслеността на кравите, при все, че въ родословната книга има особена графа за тази цѣль. За кравите, родени прѣзъ 1912 година и слѣдъ тази дата, е отбѣлѣзано на нѣкои само майката, отъ която произхождатъ, а бащата не се знае. Бащата на приплодите отъ тѣзи крави, сжщо така, не се знае.

За свинетѣ, овцетѣ и козитѣ не се водятъ никакви развѣдни книги. Покривинията и ражданията при тѣзи животни не се бѣлѣжатъ никѣдѣ. Почти нито на едно животно не се знае произхождението, нито пѣкъ се номериратъ, или маркиратъ животните.

Заклучение.

Заклучението на комисията е слѣдното:

Добитѣктъ въ завода е крайно занемаренъ. Храненето и гледането му е било крайно лошо, вслѣдствие на което той е много слабъ, нападнатъ отъ болести и паразити. Младиятъ добитѣкъ поради лошото гледане и хранене въ младата възраст е останалъ недоразвитъ, слабъ и ще остане негоденъ за разплодъ. Цѣлиятъ заводъ се намира въ едно крайно разстроено състояние и една системна развѣдна дѣйностъ ще може да се започне едва слѣдъ нѣколко години, до което врѣме е нужно разчистване и подготвителна работа.

Членове на комисията (подписали) Д. Хр. Хесакиевъ, М. Стоевъ, Юр. Илийчевъ и М. Поповъ.

Не безинтересно е да дадемъ въ допълнение на горните факти и слѣдните допълнителни свѣдѣния, извлѣчение отъ другъ официаленъ документъ за стопанска анкета на сжщия конезаводъ, извършена на 7 май 1919 г. по заповѣдъ на министъра на земледѣлието:

1) Скотовѣдство.

„Приходѣтъ отъ скотовѣдството за послѣдните 4—5 години, по видове на домашните животни, е билъ слѣдния:

а) Приплоди.

Коневъдство. Прѣзъ 1915 г. разплоднитѣ кобили 114 глави, отъ които е получено 57 мъжки и 49 женски кончета — всичко 106 кончета. Прѣзъ годината сж умрѣли 7 мъжки и 5 женски кончета — 12 кончета, оставатъ 94 кончета или 82%.

Прѣзъ 1916 година разплоднитѣ кобили сж били 134 глави, отъ които сж получени 47 мъжки и 48 женски кончета или всичко 95 кончета; прѣзъ годината сж умрѣли 6 мъжки и 23 женски кончета или всичко 29 кончета, оставатъ значи 66 кончета или 49%.

Прѣзъ 1917 година разплоднитѣ кобили сж били 148 глави, отъ които се е получило 28 мъжки и 29 женски кончета или всичко 57 кончета, отъ които прѣзъ годината сж умрѣли 8 мъжки и 9 женски кончета, всичко 17 кончета; оставатъ значи 40 кончета или 27%.

Прѣзъ 1918 година разплоднитѣ кобили сж били 138 глави, отъ които сж получени 16 мъжки и 19 женски кончета, или всичко 35 кончета, отъ които прѣзъ годината сж умрѣли 6 мъжки и 3 женски, или всичко 9 кончета, оставатъ значи 24 кончета или 17%.

Прѣзъ 1919 г. разплоднитѣ кобили сж били 132 глави, отъ които всичко е получено 8 кончета за до края на годината и ако останатъ до края на годината ще съставляватъ 2%.

Като вземемъ прѣдвидъ минималния приходъ на приплодитѣ, който трѣбва да се получи при коневъдството, т. е. че отъ 100 кобили трѣбва да получимъ 65 кончета, и се сравни съ това, що е получено, излиза, че само първата година (1915) е дала добъръ резултатъ (той има началото си отъ 1914 година), а прѣзъ всички останали години (1916, 1917, 1918 и 1919 години) сж получени не минималнитѣ приходи отъ приплота, а много по-малко отъ минималния приходъ. *Намалението прихода на приплоти е вървѣло постоянно усилвающе се до като въ 1919 г. е дошло почти до пълно унищожение.* Крайно незадоволителнитѣ, дори скръбни резултати отъ коневъдството прѣзъ послѣднитѣ 4 години, не могатъ съ нищо оправда управлението на завода, като се има прѣдвидъ, какви огромни срѣдства се харчатъ по това.

Говедовъдство. Прѣзъ 1915 год. е имало 123 крави, отъ които е получено 63 мъжки и 52 женски телета или всичко 117 телета. Отъ тѣхъ умрѣли прѣзъ годината 8 мъжки и 5 женски телета или всичко 13 телета, оставатъ 104 телета или 84%.

Прѣзъ 1916 година е имало 90 крави, отъ които е получено 48 мъжки и 38 женски, или всичко 86 телета. Отъ тѣхъ умрѣли 11 мъжки и 8 женски телета, или всичко 19 телета, значи оставатъ 67 телета или 74%.

Прѣзъ 1917 година е имало 103 разплодни крави, отъ които е получено 39 мъжки телета и 38 женски телета, или всичко 74 телета. Отъ тѣхъ умрѣли прѣзъ годината 12 мъжки

и 13 женски телета, или всичко 25 телета, значи оставатъ 48 телета, или 47%.

Прѣзъ 1918 година е имало 79 крави, отъ които е получено 31 мъжки и 29 женски телета, или всичко 60 телета, отъ които прѣзъ годината сж умрѣли 11 мъжки и 9 женски телета, или всичко 20, значи оставатъ 40 телета или 50%.

Като вземемъ прѣдвидъ минималния приходъ отъ приплодитѣ, които трѣбва да се получатъ при говедовъдството, т. е. че отъ 100 крави трѣбва да се получатъ 80%, то излиза, че само 1915 г. е дала задоволителенъ приплодъ въ количествено отношение, а всички останали години (1916, 1917 и 1918) сж дали не минималния приходъ приплодъ, а много по-малко отъ минималния, а именно: 1918 г. съ 9%, 1917 г. 36%, 1916 г. 33% по-малко отъ минималния приходъ.

Овцевъдство. Прѣзъ 1915 година е имало 71 овце, отъ които е получено 56 мъжки и 59 женски агнета, всичко 115 агнета, отъ тѣхъ умрѣли 9 мъжки и 5 женски агнета, всичко 14 агнета, оставатъ значи 101 агнета. Това сж Остфризийскитѣ овце, които обикновено близнатъ, па не сж рѣдки случаитѣ да даватъ и по три-четири агнета, които могатъ добръ да отгледватъ.

Прѣзъ 1916 г. е имало 108 овце, отъ които е получено 81 мъжки и 88 ж. агнета, всичко 169 агнета, отъ тѣхъ умрѣли 11 мъжки и 12 женски агнета или всичко 23 агнета, значи оставатъ 146 агнета.

Прѣзъ 1917 г. е имало 1487 овце, отъ които е получено 266 мъжки и 232 ж. агнета, или всичко 498 агнета, отъ които сж умрѣли 36 мъжки и 25 ж. агнета, или всичко 61 агнета, значи оставатъ 437 агнета, или 22%. Съвсѣмъ незадоволителенъ резултатъ.

Прѣзъ 1918 година е имало 630 овце, отъ които е получено 255 мъжки и 242 ж. агнета, или всичко 497 агнета, отъ които умрѣли 41 мъжки и 55 ж. агнета, или всичко 96 агнета, оставатъ значи 401 или 63%. Резултатъ незадоволителенъ.

Свиневъдство. Прѣзъ 1915 год. е имало 22 свини, отъ които е получено 170 мъжки и 153 женски прасета, или всичко 323 прасета, отъ които умрѣли 47 мъжки и 60 женски прасета, всичко 107 прасета, значи оставатъ 216 прасета, или на една свинка се пада 9—10 прасета. Резултатътъ около минималния, задоволителенъ.

Прѣзъ 1916 год. е имало 19 свинки, отъ които е получено 174 мъжки и 155 женски прасета, или всичко 329 прасета, отъ които умрѣли 33 м. и 31 ж. прасета, всичко 64 прасета, значи оставатъ 265 прасета, или на една свинка се падатъ 13—14 прасета. Задоволителенъ резултатъ.

Прѣзъ 1917 г. е имало 43 свинки, отъ които е получено 126 м. и 113 ж. прасета, или всичко 239 прасета, отъ които сж умрѣли 29 м. и 29 ж. прасета, или всичко 58, значи ставатъ

181 прасета, или на една свинка се пада 4 прасета, съвсѣмъ незадоволителенъ резултатъ.

Прѣзъ 1918 г. е имало 23 свинки, отъ които е получено 88 м и 72 ж прасета, или всичко 160 прасета, отъ които умрѣли 28 м. и 20 ж прасета, всичко 48 прасета, значи оставатъ 112 прасета, или на една свинка се падатъ 4—5 прасета, Крайно незадоволителенъ резултатъ.

„Слѣдъ изложението приходитѣ отъ скотовѣдството, остава до разгледаме, за какво е послужилъ главния приходъ на завода — приплодитѣ:

Таблица за състава на домашнитѣ животни.

Година	Конски добитѣкъ	Конски добитѣкъ безъ подраста	Говетѣ добитѣкъ безъ подраста	Овни добитѣкъ	Овни добитѣкъ безъ подраста	Свински добитѣкъ безъ подраста	Кози добитѣкъ	Кози добитѣкъ безъ подраста	Забѣлѣжка
1915	441	277	413	208	179	73	71	26	—
1916	533	273	477	187	211	135	99	32	—
1917	549	333	512	255	1716	1621	144	71	—
1918	512	336	419	300	1031	699	124	60	15
1919	427	359	369	259	572	471	50	27	22
Всичко	2462	1580	2190	1209	3709	3005	488	216	37
Срѣденъ годишенъ съставъ	492	318	438	242	742	601	97	43	18
Годишенъ ремонтъ	—	21	—	24	—	77	—	7.8	1
Потрѣбни приплоди за ремонтъ	—	30	—	33	—	100	—	12	2

1. Съобразно срѣдния годишенъ съставъ на домашнитѣ животни, годишниятъ ремонтъ трѣбва да възлиза на 133 глави, за което ще трѣбва да се оставятъ отъ приплодитѣ около 177 глави.

2. Споредъ таблицата за умрѣлитѣ и умъртвенитѣ домашни животни, които възлизатъ за 5-тѣхъ години всичко на 1,800 глави, или срѣдно за година — 360 глави, излѣзлитѣ отъ състава на добитѣка умрѣли и умъртвени животни, ще трѣбва да се попълнятъ отъ приплодитѣ, значи като ги оставимъ безъ резерви, ще трѣбватъ най малко пакъ толкова, т. е. 360 приплода.

3. Съобразно таблицата за заклания добитѣкъ за консумация, излиза, че сѣ били консумирани прѣзъ 5-тѣхъ години 824 глави, или срѣдно за една година 165 глави. Излѣзлитѣ отъ състава на стадото консумирани животни, трѣбва да се замѣсгятъ отъ приплодитѣ за попълване срѣдния със-

тавъ, значи ще трѣбва, като ги оставимъ и тѣхъ безъ резерви, поне пакъ толкова, т. е. 165 глави.

Като съберемъ и тритѣхъ разхода на разплодницитѣ за попълване състава на домашнитѣ животни, ще излѣзе, че 702 глави (177+360+165) сѣ потрѣбни за подържане само състава на добитѣка.

Таблица за приплодитѣ при завода.

Година	Кончета	Телета	Агнета	Прасета	Козлета
1915	106	117	115	323	—
1916	95	86	169	329	—
1917	57	74	498	239	—
1918	35	60	497	160	4
1919	3	10	234	48	1
Всичко	296	347	1513	1099	5
Срѣдно годишно	59 ¹ / ₂	69 ² / ₃	302 ¹ / ₂	219 ⁴ / ₅	2 ¹ / ₂

Като извадимъ отъ годишния приходъ на приплоди тѣзи, що сѣ потрѣбни за попълване състава на домашнитѣ животни, излиза (654—702) недоимѣкъ отъ 51 глави. Като разгледаме разхода (таблицитѣ за умрѣлитѣ и заклани животни и тази за ремонта), както и за прихода на приплодитѣ, ще излѣзе на яве недоимѣка за отдѣлнитѣ видове домашни животни, както слѣдва:

а) Срѣденъ годишенъ приходъ:

кончета	телета	агнета	прасета	козлета
59	69	302	219	2

Срѣденъ годишенъ разходъ:

Видъ на разхода	За конетѣ	За говедата	За овцетѣ	За свинитѣ	За козитѣ
а) умрѣли и умъртвени	44	53	192	67	6
б) за ремонтъ — — —	30	33	100	2	2
в) за консумация — — —	—	12	91	51	8
Всичко — —	74	98	383	130	16
Разлика { въ по-вече	—	—	—	89	—
{ въ по-малко	15	29	81	—	14

Или по-ясно прѣдставена употребата на придобититѣ приплоди, прѣзъ казанитѣ години, се явява въ слѣдното:

1. По-вече отъ $\frac{1}{2}$ (360) ще трѣбва да послужатъ за замѣстване на умрѣлитѣ и умъртвени животни;
2. Около $\frac{1}{4}$ (177) — за ремонтъ.
3. Около $\frac{1}{4}$ (165) — за консумация въ самия заводъ.

Отъ всичко горѣизложено по прихода-разхода на приплодитѣ излиза, че заводътъ, като пипиниера на разплодници, не е могълъ прѣзъ цѣлия периодъ (1915, 1916, 1917, 1918 и 1919 год. — 28. III.), да произведе никакви разплодници, като при това не е билъ въ състояние даже да попълни средния си годишенъ съставъ отъ домашни животни, тъй като повече отъ $\frac{3}{4}$ (третѣхъ четвърти) отъ нищожното количество приплоди, получени прѣзъ това врѣме сж отивали на първо мѣсто за попълване мѣстата на умрѣлитѣ и умъртвени, а на второ мѣсто за консумация въ самия заводъ.

Главниятъ продуктъ, който се очаква отъ завода и който съставлява цѣлата на завода, е сведенъ не до нула, а подъ нулата, а това значи, че заводътъ не само че не произвежда, но се и самоунищожава.

»Моето общо заключение отъ резултата на ревизията не може да бѣде друго отъ това, което самитѣ цифри говорятъ — никакво стопанствуване не е водено, а просто разхищение на държавнитѣ срѣдства, прѣдначинени за подобрене на скотовѣдството, което разхищение е прѣминало всѣкакви граници.

Отъ изложеното до тукъ се вижда ясно въ какво положение се намира скотовѣдното дѣло и скотовѣдния въпросъ у насъ.

Българското Земледѣлско дружество смѣта, че изпълнява единъ дългъ като изнася досегашнитѣ недѣзи въ зоотехническата служба при Министерството на Земледѣлието, защото то има искренното желание да види най-послѣ да се заработи и у насъ за повдигане продуктивността на домашнитѣ животни, тъй както се работи въ всички културни страни.

Отъ цѣлото изложение по въпроса за скотовѣдството въ страната става ясно, че часъ по-скорошното измѣнение на закона за подобрене скотовѣдството, както и реорганизацията на скотовѣдната служба при Министерството на земледѣлието, въ връзка съ реорганизацията на цѣлата служба по подобрене на селското стопанство, е повелителна необходимостъ.

Не по-малко належаще е и изработването на една обширна, подробна програма за бѣдащата скотовѣдна политика на държавата, която програма послѣдователно да се привежда въ изпълнение.

Българското Земледѣлско дружество, съзнавайки необходимостта отъ една по-планомѣрна дѣйностъ въ областта на скотовѣдството, на 12, 13, и 14 януари т. г. свика една конференция по скотовѣдството, която взе множество рѣшения, които сж публикувани въ дружествения органъ и въ отдѣлна брошура. Макаръ че тѣзи рѣшения не прѣдставляватъ една пълна програма за мѣроприятията по повдигане скотовѣдството въ страната, а сж по-скоро една врѣменна програма, изработена отъ конференцията по скотовѣдство съ огледъ на сегашнитѣ срѣдства на дружеството и нуждитѣ на

днешния моментъ, все пакъ прѣдставляватъ едно добро начало.

Върху това скромно начало би трѣбвало да се изгради една обширна и подробна програма за бѣдащата скотовѣдна политика на държавата.

Българското Земледѣлско Дружество, главната задача на което е да способствува за засилването на земледѣлското производство въ страната чрѣзъ подобрене на всички отрасли на селското стопанство, съ готовностъ би дало пълна подкрѣпа и съдѣйствие за изработването на една такава програма.

Тезиси:

1. Продължителната война нанесе чувствителни, трудно поправими загуби върху скотовъдното ни богатство.

2. Статистиката показва, че България и безъ това има малко разплоденъ добитъкъ въ сравнение съ другитъ страни въ Европа.

3. Споредъ официалнитъ статистики, както у насъ, така и въ другитъ страни, цѣнитъ на произведенията отъ животински произходъ сж се покачвали и продължаватъ да се покачватъ по-силно, отколкото цѣнитъ на земнитъ произведения.

4. При днешната икономическа и финансова криза, засилването на скотовъдството, повдигането продуктивността на нашитъ животински раси, разумното организиране и засилване производството и износа на произведения отъ животински произходъ е една държавна необходимостъ.

5. Резултатитъ отъ досегашната дѣйностъ на държавата въ това направление сж незадоволителни, което показва, че изоставянето на досегашната организация и методи на работа е наложително.

6. Бюджетитъ на Министерството на Земледѣлието отъ учрѣдяването му (1894 год.) до днесъ показватъ, че скотовъдната политика на държавата е била непостоянна и безсистемна, а прѣдвижданитъ кредити за повдигане на скотовъдството — нищожни

7. Причинитъ за този печаленъ фактъ се криятъ въ: а) неотдаване подобающе значение, отъ страна на отговорнитъ фактори, на земледѣлското производство въобще и на скотовъдството, въ частностъ, за бъдащето на страната и б) нестабилността на зоотехничната служба при Министерството на Земледѣлието и нецѣлесъобразната ѝ организация.

8. Скотовъдството не може да се третира отдѣлно, а само като селско стопански отрасълъ: то е едната половина на селското стопанство — животинската продукция, докато земледѣлието (полеводството) е другата му половина — растителната продукция. Ето защо организацията на скотовъдството и скотовъдното производство въ земледѣлското стопанство се намира въ пълна зависимостъ отъ общата организация на послѣдното.

9. Съ огледъ на горното положение, ръководството на мѣроприятията по подобрието на домашнитъ животни не може да става отъ друго мѣсто, освѣнъ отъ централния сер-

визъ за мѣроприятия по подобрието на селското стопанство въобще, ръководенъ отъ лица запознати съ стопанскитъ въпроси, и то по строго опрѣдѣленъ планъ, базиранъ на основни прѣдварителни проучвания.

10. Главната причина за слабия резултатъ отъ дѣйността на държавата въ областта на скотовъдството е липсата на тѣзи двѣ условия.

12. Чрѣзъ приетия въ 1912 год. законъ за подобрието на скотовъдството се полагаше основата за една по-системна работа при подобрието на домашнитъ животни, като се поощрѣваше силно частната инициатива, особено колективната такава, и се прѣмахваше бюрократизма.

11. Чрѣзъ направенитъ измѣнения въ закона прѣзъ 1917 год. зоотехничната служба се бюрократизира, а освѣнъ това, въ ущърбъ на интереситъ на дѣлото по подобрието на скотовъдството, се охраняватъ интереситъ на ветеринарно-лѣкарското съсловие, като сжшеврѣменно се отнема възможността на други лица, неветеринарни лѣкари, включително и на агрономитъ съ специална подготовка по скотовъдство, да бждатъ полезни съ познанията си на дѣлото.

13. Поради особеното положение на страната днесъ, което налага широки мѣрки за бързото повдигане продуктивността на нашитъ домашни животни и засилване на скотовъдното производство, необходимо е създаването на едно специално отдѣление за скотовъдство при една дирекция на земледѣлието и отраслитъ му, редомъ съ отдѣления за другитъ селско-стопански отрасли. Начело на това отдѣление за скотовъдство трѣбва да се постави единъ опитенъ специалистъ по скотовъдството, основно запознатъ съ организацията на селското стопанство и стопанскитъ въпроси въобще.

Едновременно съ това трѣбва да се учрѣди специаленъ институтъ: инструктори по скотовъдството.

14. Прѣдвижданиятъ въ закона отъ 1917 год. бюрократиченъ «върховецъ скотовъденъ съвѣтъ», състоящъ се отъ непостоянни, длъжностни лица, съ чието смѣняване се промѣнятъ и схващанията на съвѣта, трѣбва да се замѣни съ единъ постояненъ, автономенъ колегиумъ отъ специалисти — зоотехници, икономисти и общественици, боравещи съ селско-стопански и народно-стопански въпроси.

15. Прѣвиденитъ въ закона отъ 1917 год. бюрократични «околийски» и «окръжни» скотовъдни съвѣти, които спѣватъ и тормозятъ работата на специалиста, трѣбва да се прѣмахнатъ.

16. Тенденциозно прокаранитъ въ закона ограничения за заемане ръководнитъ длъжности при централната зоотехнична служба при Министерството и при държавнитъ заводи за добитъкъ и запазването тѣзи мѣста само за ветеринарни лѣкари, въ интереса на работата, трѣбва да се прѣмахнатъ.

17. Пакостното влияние на тѣзи ограничения се илюстрира отъ официалнитѣ данни за днешното положение на държавнитѣ конезаводи, което не е розово.

18. Часъ по-скорошното измѣнение на дѣйствующия законъ по подобрене на скотовѣдството, реорганизацията на зоотехничната служба при М-ството на земледѣлието и изработването на една обширна, подробна програма за бъдещата скотсвѣдна политика на държавата е една повелителна необходимостъ.

